

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Mellem Bøger og Biblioteker

CARL DUMREICHER

Mellem
Bøger og Biblioteker

Små Livserindringer

Nyt Nordisk Forlag . Arnold Busck

København 1959

Copyright by

Nyt Nordisk Forlag . Arnold Busck A/S

PRINTED IN DENMARK

DET BERLINGSKE BOGTRYKKERI

1310

DA et københavnsk forlag i 1954 havde opfordret mig til i anledning af min 75-års fødselsdag at udgive mine erindringer, valgte jeg at mindes mennesker, som havde været mine nære venner eller gode bekendte og betydet meget for mig. Hertil føjede jeg nogle emner, som jeg særligt havde haft interesse for, og kaldte den lille bog: »Ved en Milepæl. Talt og skrevet.«

Nu har jeg i anledning af min 80-års fødselsdag valgt at fortælle om enkelte mennesker indenfor min slægt og om, hvad bøger og biblioteker har betydet i mit liv.

Slægten

Min slægt stammer – som man kan høre på navnet – sydfra, nærmere bestemt fra Bayern. Mellem München og Lindau ved Bodensøen ligger stationen Kempten-Hegge, hvorfra en lille sidebane fører hen til vor stamby: Kempten in Allgäu. Den hører til Tysklands ældste stæder, idet kelterhøvdingen Kambo skal have anlagt en bebyggelse og kaldt den Campodonum. Da romerne i kejsertiden erobrede landet og fik deres kastel ved de krydsende hær- og handelsveje, beholdt de navnet, som siden blev til Kempten, medens byen udenom en tid blev til en fri rigsstad. Den har en meget malerisk beliggenhed ved Illerfloden i en krans af grønne markskråninger, store skove og blånende bjerge, mange skønne renæssance- eller rokokohuse og nu over 40.000 indbyggere.

Her kan slægten, øjensynlig en ren håndværker-slægt, spores tilbage lige til det 15de århundrede. Min gode ven, personalhistorikeren dr. Louis Bobé formodede, da vi en dag talte om oprindelsen til navnet, at stamhuset vel havde ligget »im dombereich«, d.v.s. tæt op til domkirken, hvor man jo fra middelalderen følte sig på hellig og tryk jord. Da jeg i 1938 besøgte Kempten, lå huset eller rettere en efterfølger ganske rigtigt således. Jeg traf ved samme lejlighed en halv snes indehavere af navnet i forskellig

stand eller virksomhed: fiskere, handelsfolk eller købmænd og blev modtaget med sydtysk hjertelighed.

Men lige i begyndelsen af det 18de århundrede udvandrede nogle af slægten til Nordtyskland, Østrig, Ægypten og Danmark. Da jeg i 1905 et årstid rejste udenlands, besøgte jeg først i Berlin to venlige, ugifte tanter i et smukt klunkehjem og derpå i Leipzig deres broder, som efter en amtmandstid var blevet højesteretsassessor. Min onkel, *Gustav Dumreicher*, var en høj, statelig mand med bølgende fuldkæg, ungkarl, men både med husbestyrerinde og tjener til at sørge for sit store hjem. Da jeg en dag fulgte ham hen til den vældige, fritbeliggende højesteretsbygning, bad han mig vente lidt og kom smilende tilbage i embedets pragtfulde silkekappe. Da han efter sin afsked og kort før den første verdenskrig var flyttet sammen med søstrene i Berlin og havde måttet anvende en del af sin pension til krigslån, var han blevet en træt gammel mand, som var rørende taknemlig for levnedsmiddelpakkerne fra Danmark.

Den første aften i Leipzig skulle jeg naturligvis sammen med min onkel slutte i Auerbachs kelder. Ad slidte stentrin steg vi fra gaden ned i det underste rum med det berømte vinfad ved endevæggen, Bakkusfiguren fra 1530 i relief på en anden væg og de tarvelige træborde. Her havde altså i 1765 den kun 16-årige stud. jur. Johan Wolfgang Goethe siddet for første gang og siden i tre år været en hyppig gæst, medens den hjemmesyede klædning hastigt blev ombyttet med tøj af sidste modesnit. Her havde han og den søde unge vinhandlerdatter Käthchen Schönkopf,

som han forelskede sig i, ofte søgt ly. Her var endelig Faustskikkelsen begyndt at leve i hans fantasi, først på prosa og derefter på vers. Da min onkel og jeg ved midnatstid igen steg op, var det snevejr og månelyst. På det lille torv lige over for stod Karl Seffners to år forinden afslørede statue af Goethe i studenterhabit med portrætter af Friederike Oeser og Kätchen Schönkopf på sokkelens sideflader. En flok studenter kom just i taktfast gåsegang ind på pladsen med stokkene stukket ned i højre frakkelomme. En kort kommando: »Halt, rechts um!« Front mod statuen, stokkene op af lommen og sænket til hilsen, derpå omkring og i samme taktfaste gåsegang tværs over torvet og ind i en malerisk gammel beværtning. Onkel smilede og citerede ordene fra »Tasso«: »De Steder, som et godt Menneske har betraadt, er indviede. Hundrede Aar efter toner hans Ord og hans Daad Efterkommerne i Møde.« Jeg kiggede på statuen, hvor Kätchen Schönkopfs marmormund syntes at smile gennem tussmørket. Hun, der ved sin ømhed og sin munterhed, sin sødme og sit skælmeri en gang fik Goethe til at udbryde: »Gud i Himlen, hvilken Nydelse at være alene med sin Elskede fire timer i Træk!«

Det var mit første møde med det gamle romantiske Tyskland, som jeg siden en anden aften mødte i Bremens rådhuskælder, hvor jeg på selve stedet og ved en flaske rhinskvin igen læste Wilhelm Hauffs henrivende fortælling »Phantasien in Bremers Rathauskeller« – tilmed i en udgave, som fru Emmy Drachmann havde lånt mig og som bar en dedikation til hende fra Holger Drachmann. Da jeg en efterårsdag

i 1927 igen kom til Leipzig for at besøge det vældige »Deutsche Bücherei« i byens udkant, tæt ved monumentet for folkeslaget 1813, og dermed det sted, hvor Tysklands samlede bogproduktion afleveredes, og om aftenen, da den blå skumring slørede de hvide buelamper, igen opsøgte Auerbachs kælder, havde de 22 år helt forandret billedet. Allerede stentrappen var borte. I dens sted lå – tværs igennem det atter ombyggede hus – en Leipziger udgave af Jorcks Passage, blændende belyst og med vægge af store spejlglasruder, bag hvilke malede voksmodeller bar yderst moderne dragter. Midt i den asfalterede passage førte en dobbeltrappe med ramme af sandsten ned i dybet. På rammen stod Faust og Mephisto i bronze. Ad trappen nåede jeg det nye kælderrum fra 1912 – et vældigt øllokale med larmende musik. Forstemt bladede jeg i fremmedbogen, hvor syerske Hertha Gleinert 14. august 1924 lod »Republikken leve.« Dog – de to gamle Goethe-lokaler længere nede var som før. Der hang endnu regningen (»Goethe bevidner at have fået to Flasker Champagne«) og hårløkken. Det nye lokale havde været overfyldt. Her sad kun en enlig, ældre borger. Muligvis derfor trøstede Leipziger-nummeret af den muntre serie af rejsebøger, der til fællestitel har »Was nicht in¹ Bäd-ecker steht« med den bemærkning, som Bäd-ecker unægtelig ikke havde, at den, der er paa Bryllupsrejse, skal spise til Middag i Auerbachs Kælder. Der er stille og hyggeligt.« Jeg talte en dag med min ven, dr. Frederik Poulsen både om det romantiske Tyskland og om det Tyskland, vi i vore unge dage havde

mødt i Göttingen, Heidelberg og Leipzig, og enedes med en vis vemod om, at det var fjerne og forbigangne tider. Men navnlig Goethetiden har jeg siden altid holdt af at læse om. Heldigvis er Universitetsbiblioteket her meget velforsynet. Fra dr. Louis Bobé arvede jeg en kostbar og rigt illustreret facsimile-udgave af »Dichtung und Wahrheit« (1921), som jeg nu har foræret til biblioteket.

Den østriske del af slægten slog sig ned i Triest og Wien. Allerede i min studentertid var jeg kommet i flygtig forbindelse med Østrig. En ven i Wien havde lært den unge digter og litteraturhistoriker Otto Hauser at kende. Hauser var kun midt i tyverne, men så alsidig både i interesser og sprogbegejstrelse, at han bl. a. var begyndt at oversætte lyrik fra forskellige europæiske lande – han nåede med årene at mestre over 30 sprog – og herunder havde han vendt sig også mod nordisk digtning og foreløbig fået opfattelsen af, at Danmark i særlig grad repræsenterede lyrikken, medens Norge tog sig af dramaet og Sverige af eposet. Han ønskede nu at få opgivet en række navne, som var værd at oversætte, og min ven bad derfor også mig om råd. Jeg husker endnu, hvor overrasket jeg blev ved i 1904 at træffe Hausers forfatternavn udenpå hele tre bøger. Først var der Valdemar Rørdams oversættelse af »Lucidor den Ulykkelige.« Vilhelm Andersen havde samme år i »Bacchustoget i Norden« omtalt denne mærkelige digterskikkelse fra slutningen af det 17de århundrede og stormagtstiden i svensk digtning og bemærket, at man ikke vidste meget mere om ham, end at han 1764

blev stukket ihjel i en vinkælder, på nogle punkter var en slags forløber for Bellmann og iøvrigt samtidig med Anders Bording herhjemme, hvorpå der fulgte, hvad der ud fra bogens synspunkt lod sig sige om hans vers. Nu ved man imidlertid noget mere om Lars eller Lasse Johannson, Lucidors borgerlige navn. Han var en officerssøn fra Stockholm, tidligt forældreløs og derfor opdraget hos en morfader i Pommern, hvor han lærte mere tysk end svensk. En tid studerede han ved universitetet i Uppsala, krydsede så igennem Europa, vendte atter hjem og blev stockholmsk sproglærer og samtidig digter. Her kommer ligheden med Bording. Begge levede de bl. a. af betalte bryllups- og begravelsesvers, men skrev desuden både drikkeviser og salmer. Begge var de ungkarle, luthspillende stamgæster på vinknejperne og i deres lystige vers påvirket af tysk hyrdepoesi. Men medens Bording under alle omskiftelser altid med anstand bar akademikerens sorte kappe, nok efter tidens skik kunne være djærv og drastig, men næsten altid med måde, havde let ved at finde høje velyndere, blev begravet med honnør og i det følgende århundrede fik sine digte samlet i en statelig kvartudgave, var og blev Lasse Johannson en uforbederlig bohème, stolt af sin fattigdom og i sin fuldskab ligeglad med penge og ydre pomp, en »lysende stakkel«, som hans selvvalgte pseudonym skal betyde, grov og plump i bestillingsdigtene, men i sine viser med hele baroktidens kåde og respektløse syn på Olympens gudeverden og i sine få salmer med hele sit hjertes rystende rædsel over syndens og dødens magt. Det er

det, der gør dem så gribende og hæver dem så højt over Bordings åndelige sange, at Karlfeldt, der skrev både et digt og en bog om Lucidor, kaldte ham for rusens og ruelsens store digter, medens Frøding påvirkedes af ham og Heidenstam skildrer ham i en novelle. Også Lasse fik først efter døden sine skillingstryk optrykt, men kun delvis og af en driftig boghøker og har først i vor tid fået sin plads i svensk poesi. På en eller anden måde havde Otto Hauser følt sig tiltrukket af denne vagabond og vagant, måske fordi Lasse havde fået det tyske sprog som sit andet modersmål. Hauser må også have kendt de anekdoter, som Lasses korrekte digterbroder Samuel Columbus har fortalt om sin ven. Mere kunne han dengang ikke vide, men digtede med fin og fri fantasi sin lille rørende novelle, hvori Samuel Columbus er blevet en anden ven, en tysk sprogmeister, som trofast følger med lige til det skæbnesvangre kårdestød mod den kun 36-årige digter.

Ligeledes i 1904 kom Otto Hausers lille bog om japansk digtning. Den var femte bind i den serie enkeltkildringer af litterære emner og personer, som et Berlinerforlag lige var begyndt at udgive og havde fået Georg Brandes til at redigere. De første otte bind udkom så at sige samtidig.

Endelig modtog jeg den bog, som var ventet med mest spænding: Otto Hausers udvalg og oversættelse af dansk lyrik fra 1872–1902, der begyndte med Holger Drachmann, sluttede med Christian Rimestad og Thøger Larsen og var tilegnet udgiverens og min fælles ven, daværende cand. theol. Severin Sørensen,

siden med navneforandring til Widding død som præst i Tårbæk og bekendt for sine studier i dansk salmedigtning. I indledningen, der naturligvis ligesom selve udvalget ikke kunne undgå visse besynderligheder, stod en pudsig lille note. Otto Hauser benægtede, at hans fortælling fra 1902 »Lærer Johannes Johansen« var påvirket af I. P. Jacobsen, som »jeg dengang i min Uvilje mod Prosalekture endnu ikke havde læst.« Det blev kort efter anderledes.

I 1937 – lykkeligvis altså året før Østrigs »Anschluss« til Hitlers Tyskland – kom jeg til Wien. Allerede dagen efter ankomsten besøgte jeg naturligvis Nationalbiblioteket med Fischer von Erlach den Yngres berømte og bedårende skønne kuppelsal fra begyndelsen af det 18de århundrede, pragtfuldt prydet med frescomalerier, statuer og søjler. Det fik mig unægtelig til at mindes, hvad Danmark havde mistet, da det kgl. Bibliotek i 1906 blev overflyttet til sin nye bygning og den gamle bygnings dejlige bogsal fra Frederik den Tredies tid skånselløst ofret til fordel for Rigsarkivets rum. Vel var den tilsidst blevet forsynet med tværreoler, men da bibliotekar A. C. Larsen en sommerdag i 1903 viste den til sin unge ven fra Studenterforeningen, glemte denne aldrig vandringen og forstod, da han mange år efter på den kgl. Skydebane så overbibliotekar J. A. Bøllings skydeskive fra 1855, som netop havde valgt et maleri af salen til motiv, at Bølling allerforrest havde ladet anbringe en opslået bog med ordene: »Danmarks og min Stolthed.« Da den senere overbibliotekar Chr. Bruun i anledning af bibliotekets tohundredårige ju-

bilæum 1873 udgav et skrift om dets stiftelse, lod han ikke blot fortalen nævne kongen, som »havde Sans for, at Videnskabens Bolig bør være skøn,« men hengav sig etsteds til en lyrisk beskrivelse, der ellers ikke just var hans styrke:

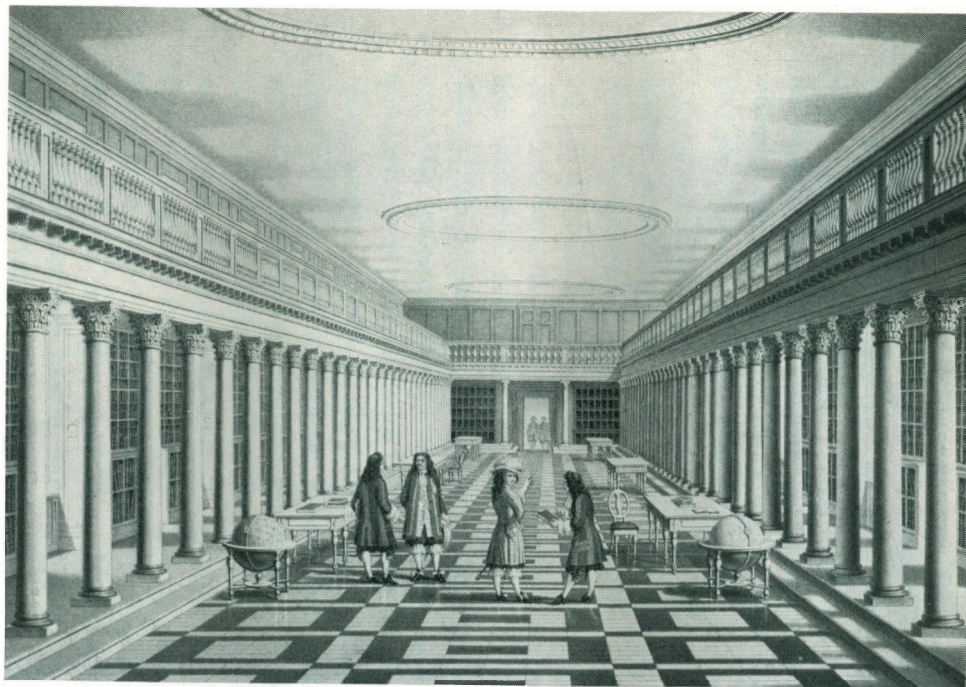
»Ønskede Kongen at aflægge et Besøg i sit Bibliotek, var det let for ham at komme derover. Gjennem den store Løngang – eller Vægtergangen som den ogsaa kaldtes – kunde han fra Slottet gaa over til Provianthuset og herfra gennem en anden Løngang over i Biblioteksbygningens første Etage. Han traadte først ind i et lille Kabinet, som var forbeholdt ham til Aftrædelsværelse, dets Loft var smukt dekoreret med Stukaturarbejde. Det var til dette Kabinet Kongens tidligere Bibliotekar Peder Griffenfeld blev ført hin sørgelige 11. Marts 1676, da han var bleven arresteret paa Kjøbenhavns Slot og gennem Løngangen bragtes over til Biblioteket, der blev hans første Fængsel. Gik Kongen videre, befandt han sig i den store Bibliotekssal med sit Galleri, baaret af talrige Søjler; Salen strakte sig gennem næsten hele den mellemste Etages Rum i en Længde af 125 Alen, med en Bredde af 18 Alen og en Højde af $9\frac{1}{2}$ Alen. Der var ingen Mangfoldighed af Farver anvendt, kun hvid Farve med rig Forgylldning, men alt samlede sig skjønt om det brede, tavlede Gulv med sorte og hvide Marmorfliser. Var det tidligt paa Formiddagen paa en solklar Dag, frembød sig et Skue, prægtigt og imponerende. Sollyset faldt ind gennem de høje, brede Vinduer, Galleriet brød det, stærke Slagskygger lagde sig hen under Loftet og over Marmorgulvet. Forgylldningen

med en kraftig, mørk Tone oplystes af Solstraalerne, som bestandig skiftede Plads og hver Gang gave Skyggerne en ny Retning. Søjlerne store korinthiske Kapitæler straaledede af Guld, de mange smaa forgyldte Konsoler paa Galleriets Kant lyste som en Perlerad Salens Længde igjennem. Kun langs Væggene under Galleriet stode de anselige Bogskabe, gjennem hvis Glasdøre den ene Række Bøger skinnede ved Siden af den anden med stadselig Forgyldning. Saaledes tog Salen sig ud i 1673. I meget er den endnu uforandret, men Bøgernes Mængde har gjort Krav paa Plads . . . dog den samme storartede Lysvirkning hersker den Dag i Dag.◄

Jeg kan endnu se Salen for mig, når jeg sidder i Nationalmuseets foredragssal, hvor de fleste søjler havnede, medens resten findes på Koldinghus museum. Frederik den Tredie oplevede ikke at se sit festlige bogrum færdigt, men hans marmorbuste er endnu bevaret i biblioteket. Det samme burde hans sal have været.

Mit næste mål var den østrigske forfatterforenings kontor. Et dansk forlag havde i 1935 overdraget mig at oversætte Herbert v. Patera »For mit Østrig.« Bogen var en livlig, men også noget letskrevet skildring med antisocialistisk tendens af tiden fra kejser Franz Josephs død i 1916 over borgerkrigens år til Kurt Schuschniggs overtagelse af stillingen som forbundskansler efter mordet på Engelbert Dollfuss. Herbert v. Pateras fader var ansat i forfatterforeningen og sørgede for, at jeg samme dag fik forevist de store betonbygninger, som socialistisk styre havde op-

Frederik den Tredies Bibliotekssal 1673.

ført på strategisk betydningsfulde punkter udenom den indre bykerne, så hovedgader, banelinier og broer kunne beherskes derfra, men som nu bar mærker af forbundshærens maskinskyts og geværskalver.

Nogle dage senere ledsagede en østrigsk bibliotekar mig hen til Universitetet. Det hører til dettes tradition at smykke sine buegange med mindebuster og mindetavler for særlig fortjenstfulde professorer og videnskabsmænd. »Mellem dem« sagde min kollega »vil De finde en mand af Deres slægt.«

Johann v. Dumreicher var født 1815 i Triest. Farfaderen havde været kgl. dansk generalkonsul og faderen storkøbmand, men sønnen blev tidligt opdraget hos morfaderen i Wien, som var højtstående juridisk embedsmand. Mod hans ønske valgte dattersønnen imidlertid at studere medicin og tilmed især kirurgi, som dengang var et lidet anset fag, blev i en ung alder professor og derpå i over 30 år den universitetslærer, som de medicinske studenter straks i det første semester fremfor alt foretrak at høre. Allerede i opstandsåret 1848 udmærkede Johann Dumreicher sig ved at lede et sygehus, der var fuldt af sårede oprørere og blev beskydt af regeringstroppe, med en sådan dygtighed, at han fik ros fra begge sider. Under den tysk-østrigske krig 1866 meldte han sig til sanitetstjenesten, skønt denne hidtil alene havde været varetaget af militærlæger, og udførte sit arbejde således, at kejseren dels tildelte ham en høj orden og dels friherretitlen, medens krigsministeren ville stille ham i spidsen for hele hærens lægestab. Han foretrak imidlertid sin lærergerning. Da Østrig i 1878 havde

besat Bosnien, var han igen virksom trods en hjertelidelse, men måtte derefter søge orlov for at komme til kræfter på sit gods i Agram. Her døde han i 1880 og blev bisat i familiegravstedet i Graz. Begravelsen overværedes af talrige faglige deputationer og endvidere af samtlige aktive eller pensionerede generaler fra hærkorpset i Graz, som krigsministeren havde beordret til at møde i fuld uniform for at hædre mindet om Østrigs mest fremragende krigskirurg. I 1901 blev bronzebusten på Universitetet afsløret.

Som læge tilhørte Johann Dumreicher tidens konservative retning og ville i sine klare og på erfaringer altid opbyggede forelæsninger ikke uden videre indlade sig på moderne, men ikke fuldt ud beviste teorier. Men han hørte samtidig til den lægetype, som kunne græde af glæde, når behandlingen af en patient blev til bedring, og være dybt nedslået, når det gik den modsatte vej. Hans operative teknik skal have været forbilledlig. Han var først og sidst praktiker, der støttede sig til, hvad han selv havde gennemprøvet. Hans skriftlige indsats inddækkede sig derfor til nogle få afhandlinger og stridsskrifter. På Universitetsbiblioteket har vi bl. a. hans meget logiske og meget læseværdige skrift om nødvendigheden af undervisningsreformer inden for Østrigs medicinske fakultet. Han var øjensynlig en ener, men dannede alligevel skole, fik en række elever med senere kendte navne og fulgte overalt sit valgsprog: *recta age, neminem time* – gør det, der er rigtigt og frygt ingen. Dagen efter mit besøg på Universitetet lagde jeg nogle blomster ved bronzebusten.

I en kæmpestor bygning med front til fire gader, som var hovedsæde for »Huset Schoeller«, et mere end hundredårigt storfirma med vidtspændende interesser og opgaver inden for Østrigs handel og industri, traf jeg en midaldrende *Hans Dumreicher*, som havde været legationssekretær i kejsertiden, men nu var ansat i firmaet og havde skrevet dets historie. Han boede i et gammelt, temmelig forfaldent, men meget rummeligt palæ ved Donau. På væggen hang en række familieportrætter og deriblandt en mand, som i det 18de århundrede var gået i dansk statstjeneste og her havde indlagt sig så stor fortjeneste, at min ven, museumsinspektør Otto Andrup havde bedt mig købe det til Frederiksborg nationalmuseum. Det lykkedes desværre ikke, hvorpå en bombe under anden verdenskrig tilintetgjorde både palæet og malerierne. Men han forærede mig Armand Dumreicher: »Rejse- og Kunstindtryk« (1912), en samling breve til hustruen og udgivet af hende efter mandens død.

Armand, friherre von Dumreicher (1845–1908) var Johann Dumreichers ældste søn. Han havde været ansat i Undervisningsministeriet, hvor han især havde haft at gøre med organisationen af fortsættelses- og håndværkerskoler, men var 1871 blevet afskediget, da han var imod indenrigsminister, grev Edvard Taaffes forsoningspolitik overfor de slaviske folkeslag på tyskhedens bekostning. Han blev imidlertid fra 1886–1895 medlem af Rigsrådets underhus og kæmpede her både i skrift og tale for sin overbevisning. Hans hustru må have været en både taknemlig og tålmodig læserinde, for brevene fra hans rejser

i Frankrig, Italien, Spanien og Tyskland blev til en bog på næsten 400 sider og sluttede med et register over de mere end 200 kunstnere, som han havde studeret med utrættelig begejstring eller beskeden kritik. Også af ham besidder Universitetsbiblioteket nogle bøger om franske undervisningsforhold eller hjemlige universitetsreformer. Forinden vandringen gennem Wien havde jeg i et antikvariat købt Josef Weinhebers lille digtsamling »Wien wörtlich« (1935) og læst den 45-årige lyrikers hymne til Kahlenbergs dejlige højdedrag og versene om de gamle, dekorerede pensionister fra kejsertiden. Men skyggerne fra Tysklands tredje rige var ligesom ved at omstøde hans berømmelse. Han døde 1945 uden at have frigjort sig fra dem. Først 1952 kom Josef Nadlers store biografi og 1953–56 hans samtlige værker i fem bind.

En uge efter førte vejen videre vestpå til St. Gilgen – en lille landlig bjergby i Salzkammergut ved enden af Wolfgangsee. Her var også yndigt, grønne bjergskrænter i blå varmesløjr, imellem med rødlige eller gullige stentoppe, en smaragdgrøn sø med sølvlysende solblink og gader og torve fyldt med farvebrogede folkedragter. Foran hotellet en brønd med en violinspillende bronzedreng (Mozart, hvis moder var født her) og en kreds af kvidrende småfugle, fra hvis næb vandstråler sprudler i vejret og falder tilbage i kummen med fint tonende plasken.

Dagen efter min ankomst – det var en søndag – lød der hen på formiddagen hornmusik fra det lille torv. Under et skyggefuldt lindetræ flokkedes gæster og indbyggere omkring et militærorkester, der også

ydede Mozart sin hyldest. Jeg kom i trængslen til at stå bag ved en yngre mand i lysegråt sommertøj, som med let løftet hoved lyttede til tonerne. Forskellige øjekast hen imod ham gjorde mig pludselig opmærksom. Lidt efter, da han så sig om, var jeg klar over, at jeg havde Østrigs forbundskansler lige foran mig, ganske tvangfrit mødte han som tilhører ved den sædvanlige søndagskoncert. Da denne var færdig, satte han sig lige så tvangfrit ved et bord i en af småbeværtningerne, fik sig et glas øl og passiarede med et par ledsagere, derimellem hans ganske unge søn. Rundt omkring sad folk fra St. Gilgen uforstyrret ved deres krus. Uden for verandaen standsede enkelte nysgerige gæster, som havde fået at vide, hvem der sad ved bordet i baggrunden, ellers var der intet at bemærke udover, at dirigenten for militærmusikken indfandt sig for at høre, hvorledes kansleren havde syntes om udførelsen, og fik en plads med. Jeg forespurgte, om jeg kunne få lov til at tale med forbundskansleren. Adjudanten – næst dirigenten den eneste uniform i det lille selskab – påtog sig at forhøre, hvorpå jeg kunne høre et venligt: »Gern« og lagde mærke til den dybe og tiltalende stemmeklang. Navnet må have medvirket, for dr. Schuschnigg spurgte straks: »Tilhører De den bekendte østrigske familie Dumreicher?« Jeg bukkede i tavshed.

Østrigs forbundskansler, dr. jur. Kurt von Schuschnigg var dengang endnu en forholdsvis ung mand – kun 40 år. Det skarptskårne ansigt med store lyse hornbriller over den kraftigt buede næse gjorde indtryk af at tilhøre en både rolig og munter mand. Han

følte sig øjensynlig veltilpas ved uden nogen som helst formaliteter at kunne færdes her som enhver anden feriegæst. Nu og da udfyldte han med et smil autografbøger og postkort, som unge piger forventningsfuldt lod række hen til ham. Samtalen var naturligvis kun om danske forhold. Men da jeg sluttede med ønsket om at kunne bringe en personlig hilsen fra forbundskansleren med til Danmark, hørte jeg igen det dybe og venligt betonedede: »Gern!« Dr. Schuschnigg rejste sig og sagde med et fast håndtryk: »Bring Danmark min varmeste Hilsen og Tak for alt, hvad Danmark hidtil har gjort og fremdeles gør for vore Wienerbørn. Endnu i Aar har jo mange af dem paany besøgt Danmark.«

Den lille kronik om mødet, som jeg siden skrev i en københavnsk avis, blev iøvrigt oversat af en østriger og tilsendt forbundskansleren, hvorpå jeg fik en skriftlig tak.

Til Ægypten kom slægten i begyndelsen af det 19de århundrede med *Daniel Dumreicher* (1791–1848). Han var fra Kempten, blev som 14-årig sendt til slægten i Triest for at gå i handelslære hos den og siden hos andre handelshuse i middelhavslændene. Som supercargo, altså den, der på koffardiskibene forestod salget af ladningen og indkøbet af nye varer, kom han på en af sine rejser til Aleksandria og syntes så godt om forholdene, at han, kun 23 år gammel, sammen med en ældre broder 1814 oprettede sit eget handelshus. Da den daværende danske vicekonsul to år efter døde, valgte alle de tilstedeværende danske skibsførere Daniel Dumreicher til midlertidig leder

af konsulatet, hvorpå han 1818 officielt blev udnævnt, 1823 konsul for samtlige ægyptiske havne og 1833 generalkonsul. En dansk nekrolog fremhæver, at han fra tid til anden tilsendte Danmark, som han iøvrigt besøgte, mange antikviteter, deriblandt en mumie, og fik højtstående ægyptere til at følge hans eksempel.

Også sønnen *Alfred Dumreicher* var dansk generalkonsul. Jeg har fundet ham nævnt tre steder. Da malerinden Elisabeth Jerichau-Baumann, der foretrak at flakke Europa rundt fremfor at være hjemme hos sin mand, billedhuggeren Adolf Jerichau, på sin anden orientalske rejse – beskrevet i »Brogede Blade« (1881) – 1870 kom til Aleksandria, lod generalkonsulen »mig ved sin Khavass bringe i god behold med alt mit Siebensack til Jærnbanen, der fører til Kairo.« Året efter kom en helt anden opgave. I januar 1871 havde grevinde Danner på sin tredje rejse ønsket at nå til det hellige land. I Rom sluttede hendes ven, kammerherre Carl Berling, sig til rejseselskabet, som den 16. marts kom til Ægypten. Men da man den 30. marts i stærk varme var kommet til ørkenbyen Ismailia, døde Carl Berling pludselig af et hjerteslag. Hans lig blev bragt til et havehus ved byens eneste hotel, hvorpå den forhenværende herredsfoged Th. Rumohr, der var med som grevindens trofaste hjælper og rådgiver, telegraferede til Dumreicher og bestilte to kister af zink og træ. Generalkonsulen sørgede derpå for hjemsendelsen til Danmark, medens grevinden fortsatte rejsen til Palæstina. Dumreichers næste opgave blev igen at modtage en dansker. Da Ægypten af hensyn til den især i halvfjerdserne sti-

gende indvandring fra andre lande og nødvendigheden af en upartisk retspleje for fremmede undersåtter i 1875 havde oprette de såkaldte blandede domstole, blev også Danmark opfordret til at lade sig repræsentere. Udenrigsministeriet sendte da sin kancellist Just Johan Holten, der fra 1876–1883 sad som meddommer dels i Ismailia og dels i Kairo og efter hjemkomsten blev birkedommer i Hørsholm. Da jeg på familiens anmodning i 1923 udgav hans interessante erindringer, blev titlen derfor »I dansk og ægyptisk Statstjeneste.« Heri fortæller Holten, da postdampskibet den 30. marts 1876 ankom til Alexandria og et utal af bådførere, hoteltjenere og dragere med råb og fagter styrtede sig over de rejsende og deres gods:

»Tilsidst saae vi en Baad med Danebrog i Bagstavnen nærme sig; det var Generalkonsul Alfred Dumreicher og hans Broder, Vicekonsul Ernst v. Dumreicher, der vare saa venlige at komme ombord for at modtage os, ledsaget af Konsulatets Kawas. Det er utroligt, hvilken Virkning en Konsulatskawas kan frembringe ved sin blotte Nærværelse med sin Krum-sabel og sin sølvbeslagne Stok. Som ved et Trylleslag fik han vort Gods i Baaden, og vi roede i Land. Neppe var vi kommet i Baaden, førend Generalkonsulen fortalte mig, at jeg ventedes med Længsel i Ismailia, hvor man havde Vanskelighed ved at bestride Arbejdet med de forhaandenværende Kræfter.«

Hans søn igen, *Friedrich Dumreicher*, gik den juridiske vej og blev dr. jur. med bolig i Kairo og beskæftigelse bl. a. ved le tribunal mixte, den blandede dom-

*Johann Heinrich Dumreicher viser, at dokken er stor nok til
»Christianus Sextus«.*

stol i Aleksandria. Da den første verdenskrig udbrød, var han uheldigvis på ferieophold hos sin kones tyske slægt og kunne ikke vende tilbage til Ægypten, hvor England afsatte Khediven og erklærede landet for protektorat. Han blev således ikke som sædvanlig ved nytårstid indskrevet på det danske generalkonsulats lister som protegé eller sujet danois og altså som en slags dansk statsborger, men betragtedes først som tysk undersåt, fik sin ejendom i begge byer solgt ved auktion og kunne ikke hæve tilgodehavender i belgiske og franske banker. Jeg forelagde hans sag for det danske Udenrigsministerium, som forgæves prøvede på at hjælpe og endelig i 1924 ydede ham nogen økonomisk støtte. Samme år døde han, fattig, syg og »heimatlos« i Berlin.

Endnu en gren af slægten skal fremdeles findes i Aleksandria.

Slægtens danske linie skyldes indvandring i første halvdel af det 18de århundrede.

Johann Heinrich Dumreicher (1703–1761) var snedkersøn fra Kempten og det fjerde barn i en flok på ti søskende. Han uddannede sig i vandbygningskunst og må have vist særlige anlæg, siden han med kejserlig understøttelse blev sendt ud på adskillige studierejser. Herunder kom han over Triest til Fiume, hvor Østrig var ved at anlægge en flådehavn under ledelse af den danske søofficer Evert Deichman, som forhold hjemme havde fået til hellere at søge ansættelse i den østrigske marine, hvor han steg til viceadmiral. Da han imidlertid også her faldt i unåde og blev afskediget, standsedes hele havnearbejdet. Anta-

gelig har han da gjort sin unge, trediveårige ingeniør opmærksom på, at der i Danmark var mulighed for nye arbejdsvilkår. Johann Heinrich Dumreicher rejste ialfald til Altona og blev ansat ved byens skibsværfter.

Kort efter fik han imidlertid opfordring til at påtage sig den opgave, der skulle blive hans hovedværk og bevare hans navn i den danske marines historie. Da Christian d. Sjette var blevet konge i 1730, havde den lille uanselige og i sin optræden usikre mand, hvis valgspog var »for Gud og Folket«, den ærligste vilje til med pligtopyldende flid at tage sig af alle regeringsanliggender, men var også villig til overalt at støtte sig til gode og kloge rådgivere. Det gjaldt ikke mindst de storslåede byggeforetagender, der var hans bedste adspredelse. Til dem hørte også opbygningen af orlogsvæsenet, som ved hans tronbestigelse var præget af forfald og forsømmelser, men derfor omfattedes med hans varme, nationalt betonedede interesse og lydhørhed overfor alle forslag til forbedring. Dette medførte, at han med åbent blik for, hvad der boede af evner netop på det maritime område i hans unge slægtning, kong Christian d. Femtes sønnesøn, grev Frederik Danneskiold-Samsøe, 1735 ansatte denne som overkrigssekretær for søetaten og dermed som dens chef. Det var den post, som den kun 32 årige greve altid havde forberedt sig på, hignet efter at overtage og nu opnåede, skønt kongen i et brev skrev om ham, at han »er meget sensibel, men efterdi han er os nyttig, ville Vi gerne menagere ham saa meget som muligt.« Det blev da også Frederik Dan-

neskiold-Samsøe, som med sin administrative dygtighed, klare forståelse både af fortidens fejl og fremtidens krav og utrættelige handlekraft skulle gennemføre en række reformer, som slendrian eller sløvhed vel havde indset, men ikke prøvet på at rette. Med ham begyndte flådens stilstand at blive til fremgang på alle felter.

Den første opgave, der meldte sig, var anlægget af en hårdt tiltrængt tørdok, idet bygningen af en dok på Gammelholm, der var blevet påbegyndt 1680, mislykkedes og tilsidst blev opgivet. Pladsen for den har omtrent været, hvor Tordenskjoldsgade udmunder i Havnegade. Danneskiold-Samsøe valgte en helt anden plads ovre på Christianshavssiden, idet han ved Baadsmadsstrædes daværende udløb over Strandgade og altså omtrent bagved »Asiatisk Compagni«s statelige tvillingpalæer, der dog er fra henholdsvis 1738 og 1781, købte en havnegrund, der var stor nok. Men hvem skulle bygge dokken? Valget faldt på den jævnaldrende vandbygningsingeniør i Altona Johann Heinrich Dumreicher, som påtog sig opgaven og 14. oktober 1734 – opfordringen må altså være allerede fra dette år – begyndte med at nedramme svære dæmningspæle. Her må anføres, hvad professor Christian Elling skriver i »Holmens Bygningshistorie 1680–1770« (1932):

»Anlægget af den store Dok, der lagde Beslag paa en væsentlig Del af Danneskiolds Arbejdskraft i hans første Aar, blev af ham selv, af Christian VI, af Fagfolk som fx. Lauritz Thurah og af den store Almenhed betragtet som et Hovedværk, ja et Mesterværk af Snille.«

Arbejdet mødte store vanskeligheder på grund af kviksand og kildevæld. En majnat i 1735 brød således en kilde frem, som i et døgn gav over 6000 tønder vand. Dumreicher ilede straks hen til Danneskiold, som havde embedsbolig på Gammelholm. Skønt han var syg og lå i stærk sved, fulgte han straks med til dokken, hvor det omsider lykkedes at finde den rette åre, få denne indfattet og vandet udpumpet. Hele dokken måtte iøvrigt bygges af svært tømmer, hvad Thurah bekræfter:

»Hvo der i og ved Arbejdet kan have Lejlighed til at se den uendelige Mængde Tømmer, som dertil blev anvendt, han maa billig tilstaa, at dette er i sit Slags det kunstigste og kostbareste Værk, som Danmark nogensinde har set og bragt til Veje.«

Men arbejdet trak naturligvis ud, hvad der fik digteren Ambrosius Stub til at sukke:

»Min Lykke gaar det med saa langsomt som Dokken, Gud ved, om noget af os begge blive skal.«

Den 26. maj 1739 var dokken blevet færdig. Den havde ialt kostet 229.193 Rdl. Indvielsen overværedes af kongen fra det flade tag på en pavillon, som Danneskiold i 1738 havde opført netop i det øjemed, af hoffets kavallerer, ministeriernes embedsmænd og en talrig tilskuerskare. En fregat, som allerede stod i dokken for at tynge bunden ned, blev halet ud og det pragtfulde linieskib »Christianus Sextus« halet ind. Der knyttede sig mange anekdoter både til opførelsen og indvielsen. Admiral Andreas Rosenpalm, der ikke var Danneskiolds ven, havde således væddet

med Dumreicher om, at lineskibet ikke kunne få plads i dokken. Det blev fortalt til kongen, som imidlertid så Danneskiold smile og derfor svarede: »En Skrædder tager først Maal af Kroppen, før han gør Kjolen. Saaledes har vel ogsaa Danneskiold taget Maal af Skibet, før han gjorde Dokken.« Misundelsen og modstanden ophørte dog ikke. I 1743 blev både Danneskiold og Dumreicher af Holmens chef, admiral Ulrik Suhm, anklaget for forsømmelighed med hensyn til havnen og dokken, men kongen undersøgte personlig sagen, fandt anklagen ugrundet og afskedigede Suhm. I 1747 måtte man tilmed nedsætte en kommission for at undersøge dokkens »sandfærdige« tilstand, de mangler, som måtte befrygtes, og de forholdsregler, som måtte træffes »for at forebygge al paakommende Ulempe«. Men kommissionen erklærede efter undersøgelsen, at alt var i brugelig stand, så Dumreicher fik oprejsning for anden gang.

I 1807 forsøgte da også englænderne forgæves at ødelægge dokken. Den blev benyttet af marinen lige til 1871, da dok og bygninger blev overdraget til finansministeriet, som året efter videresolgte hele anlægget til Københavns havnevæsen.

Selve opbygningen og indvielsen blev forevigt af to bekendte danske kunstnere. I 1787 malede Nic. Abildgaard til Riddersalen på det første Christiansborg et billede af kong Christian d. Sjettes møde med Danneskiold og Dumreicher, der viser kongen tegningen til dokken. Billedet brændte med slottet 1794, men skitsen findes på Frederiksborg. Derpå malede C. W. Eckersberg i 1835 og til det andet Christiansborg et

billede af selve indvielsen med kongen, Danneskiold, Dumreicher og Danneskiolds forgænger i embedet Poul Vendelbo Løvenørn som hovedfigurer, medens diskuterende og uenige embedsmænd står nedenfor »Christianus Sextus« og tilskuere og det første Christiansborg danner baggrunden. Billedet findes nu i audienssalen på det tredje Christiansborg, medens skitsen er på Frederiksborg. Endelig fandt jeg 1905 hos min familie i Berlin et fortrinligt pastelportræt af Dumreicher, som med venstre hånd peger på linieskibet og dermed synes at sige, at der er plads nok. Desværre var billedet testamenteret til min slægtning i Wien, som ikke ville sælge det, hvorpå det altså brændte med hans bolig, men jeg fik to fotografiske kopier og forærede det ene til Orlogsværftet. Dokken benyttedes endnu mange år efter, men blev tilsidst nedbrudt i 1918. Længe forinden var jeg, der havde boet lige overfor i Strandgade 32, opført af borgmester Mikkel Vibe og det ældste hus på Christianshavn, en sommerdag nede i dokken og beundrede dens vældige bjælkekonstruktion. I 1746 var der iøvrigt blevet forfærdiget en fortrinlig model af den, hvor man endog kunne se en række små figurer ved pumpeværket, så nøjagtigt udførte, at selv hårpisken i nakken var medtaget. Der skulle henved 4–500 matroser til pumpearbejdet, som varede et par døgn og var et særdeles forhadet hverv. Først 1783 fremsatte den bekendte kommandørkaptajn og skibskonstruktør Henrik Gerner sit forslag om at erstatte håndkraften med hestekraft, hvorved dokken kunne lænses billigere og på den halve tid og bydelen samtidig befris

fra støjende uro, når de udasede og utilfredse matroser ved fyraften drev hjemad. Takken for denne menneskevenlige opfindelse kom 1784, da den toges i brug, gennem Gerners ven, daværende marineløjtnant Hans Christian Snedorffs vise om »Hr. Henrik« med de berømte linjer:

*»Nu snurrer de Guldhjul for Gangernes Skrid.
Nu bruges kun Skjoldungens Stridsmænd til Strid.
Hil være Hr. Henrik!«*

Modellen var oprindelig anbragt i den pavillon på Gammelholm, som Studenterforeningen 1861 købte og 1863 flyttede ind i fra Boldhusgade, og blev derfra sammen med mange skibsmodeller overflyttet til et lavt og mørkt lokale på Nyholm. Da Marineministeriet erklærede, at Marinen ikke havde råd til at vedligeholde samlingen som musæum, blev 28 modeller efter ønske stillet til kong Frederik d. Syvendes disposition. Derimellem desværre også modellen til dokken, som derpå brændte ved slotsbranden i 1884.

Johann Heinrich Dumreicher, hvis hovedværk altså overlevede al kritik, blev efter indvielsen udnævnt til kommandørkaptajn og fik som tilsynsførende inspektionsofficer bolig i et hus lige ved dokken. Han varetog også andre hverv og udarbejdede bl. a. en plan til et havneanlæg ved Helsingør. Den ville have skabt en storhavn, der kunne have fået betydning for fremtiden, men blev af en modstander forkastet til fordel for en lille havn, hvad der fra lokalhistorisk side altid er blevet beklaget.

1757 optoges han i den danske adelsstand. Da han 1755–59 var med til at bygge den tyske Frederikskirke, den nuværende Christianskirke, fik han lov til at få sit eget gravkapel sammesteds og valgte rummet mellem de fire alentykke mure, der bærer tårnet. Det er kun tilgængeligt, når en stor flise i forhallen hæves ved hjælp af indfældede jernringe. Her står hans sandstenssarkofag ved siden af hustruens. Det er et tiltalende vidnesbyrd om forholdet mellem fader og børn, at en inskription på sarkofagen meddeler, at den er bekostet og opsat af datteren Anna Marie Philippine, medens hun endnu var ugift. Hustruen hed Helene Christiane Lugge og var en præstedatter fra Holstebro. De havde fire børn: sønnen Georg Severin, der som ung søløjtnant døde 1771 på sit skib under et togt til Island, og tre døtre, hvoraf Anna Marie Philippine 1792 blev gift med daværende marinekapitajn samt direktør for det lige oprettede søkortarkiv Poul Løvenørn, en sønnesøn af Poul Vendelbo Løvenørn, og siden bl. a. grundlægger af Danmarks fyr- og vagervæsen. Fra den sidste af slægten Løvenørn, den danske gesandt i St. Petersborg Poul Ludvig Ernst Løvenørn, der døde 1922, fik jeg en af Johann Heinrich Dumreicher ført dagbog, som jeg skænkede til det kgl. Bibliotek. To portrætmalerier af ham og hans hustru – han i højroed officersuniform – som 1744 blev udført af maleren Peter Wichmann, hænger nu i mit hjem. En reproduktion af det brændte pastelmaleri er nu anbragt i kirkens sakristi, medens de to andre malerier en dag vil få deres blivende plads på Frederiksborg nationalhistoriske museum.

C. W. Eckersberg: Dokkens indvielse 26. maj 1739. Tv. Fr. Daneskiold-Samsøe, i midten Christian d. Sjette, Dumreicher med tegningerne og bagved ham Poul Vendelbo Løvenørn. Maleriet findes på Christiansborg slot.

For atter at anføre Elling:

»Et omfattende og saavidt vides uudnyttet Materiale, bl. a. talrige Tegninger af Dumreicher, findes i vore Arkiver og Biblioteker. Det var meget ønskeligt, om de kunde blive gjort til Genstand for en sammenlignende teknisk-historisk Undersøgelse af en Fagmand.«

Det er rigtigt, fordi ikke blot anlægget af dokken, som hidtil kun er skildret i to korte og rent faglige afhandlinger i »Tidsskrift for Søværnen«, men også de personligheder, som stod bagved og gennemførte det store arbejde på trods af al åbenlys eller hemmelig modstand, fortjener en udførlig omtale. Ikke mindst den mærkelige grev Danneskiold-Samsøe, som bar det stadige skift mellem nådens sol og unådens kulde samt sit private livs dybe sorger – han mistede både sin hustru og otte af sine ni børn – med samme sindsro og bl. a. tilsidst og til vejledning for en elsket datter efterlod sig en gribende forskrift for, hvorledes der »skal forholdes efter min død med min klædning såvelsom min ligfærd« – en religiøs adelsmands skarpe protest mod den prangende fremgangsmåde, som »vore Ligstuer og Ligbegiængelser bevidne.« Det tjener Johann Heinrich Dumreicher til ære, at han bestandig bevarede det bedste forhold til sin høje, vanskelige foresatte. De to dygtige og samvittighedsfulde mænd har øjensynlig altid værdsat hinanden.

Da Johann Heinrich Dumreicher havde fået ansættelse og arbejde i København, sørgede han straks for, at også broderen *Johann Conrad* og søsteren *Anna*

Sibylle kom herop, hvor hun blev gift med en ingeniørkaptajn Bertel Hørup og døde 1789 i sit 83de år, medens Johann Conrad blev stamfader til den nuværende danske linje. En ældre broder *Wolfgang Friederich* blev tilbage i Kempten, hvor han var stadsbygmester og forstander for smedelaugget, men døde fra seks børn i 1742, kun 40 år gammel. To ganske unge sønner kom da op til den endnu ugifte farbroder, der synes at have været et udpræget familiemenneske og tillige høj frimurer. Medens *Johan Georg* gik tilsøs og døde som førstestyrmand på rejse fra Guinea til St. Thomas, blev *Johan Jacob* sat i Frederiksborg Latinskole og derpå teologisk kandidat, men endte som »kongelig kasserer ved extra skatter i København.«

Da farbroderen døde, lod den sørgende brodersøn Johan Jacob efter tidens skik og i det sædvanlige folioformat trykke et langt sørgedigt, som blev uddelt til dem, der d. 18. april 1761 overværede den »standsmæssige« begravelse. Den forhenværende teolog lod de fleste af de velmente, men ubehjælpomme vers handle om døden, der »var Menneskenes største Forskrækkelse og deres daglige og sidste Fiende«, men mindedes i et enkelt vers sin personlige sorg og den afdødes sidste virksomhed:

*»Jeg en Farbroder mistet har,
som mig meer end Fader var.
Hvor smerter da det Tab, jeg gjorde.
Han tænkte selv at gjøre mig
i denne Verden lykkelig,*

*Da jeg et Sorgens Barn skal vorde.
Han skulle nu i Helsingøer
en Havn for Handelen anlegge.
Men see, han i det samme dør,
O, en Forandring for os begge.»*

Til familien var der også et par trøstende ord:

*»Hans Frue, Søn og Døttre maa
i deres Sorg den Gud ophøie,
som mere Kors ei lægger paa
end Folkets Kræfter kan fordøie.»*

Digtet nævnede mærkeligt nok ikke dokken. Det gjorde til gengæld et andet sørgedigt af »en iblant hans sørgende Venner«:

*»Hvad er ey Docquen for et Værk?
Forundring gandske her sig taber.
Her skues Dine Videnskaber,
At i Hydrostatik
Du fandtes Kiempestærk.*

*Til Fridrichs Kirkes Taarn og Spiir
Var Tegningen af Dig gjort færdig.
Var Du da ikke Landets Ziir?
Du vor Høyagtelse var værdig.
Du savnes og af Helsingøer,
Hvor Du en Havn anlegge skulde,
Thi Jord og Vand Dig vare hulde,
Stoed, hvor Du satte dem,
Skiønt de ey stoed der før.»*

Både Dokken og Dumreicher er forresten mindet i en drengbog af Cai Schaffalitzky de Muckadell.

Johann Conrad Dumreicher (1708–1771) blev min tipoldefader. Efter sin bankmæssige uddannelse i Triest havde han let ved 1738 at blive amtsforvalter i Husum, giftede sig 1749 og fik seks børn, hvoraf det sidste, der fik faderens fornavne, blev min oldefader. *Johann Conrad den yngre* (1764–1845) blev jurist og andenborgmester i Slesvig. Da han 1808 skulle afløse den gamle og svagelige førsteborgmester, ønskede man fra anden side, at byen tillige skulle have en præsident, men regeringen ville af finansielle grunde ikke gå med hertil og udnævnte Johann Conrad til enesteborgmester.

Han var fire gange gift. I sit andet ægteskab havde han bl. a. sønnen *Carl Otto* (1799–1875), der ligeledes blev jurist og ansat i det slesvig-holsten-lauenborgske kancelli, hvor han, der ansås for en af datidens dygtigste embedsmænd, hurtigt steg til første deputeret. Da kancelliets forretninger i marts 1848 henlagdes under Udenrigsministeriet, medens de fleste holstenske embedsmænd i regeringskontorerne flygtede ved oprørets begyndelse, udtrådte han foreløbig af statstjenesten, men blev i København. Jeg har bl. a. fundet hans navn under opfordringen fra 1837 til at bygge et museum for Thorvaldsens værker i København. Han havde i nogle år umiddelbart referat til kongen i de holsten-lauenborgske kabinetssager, blev senere amtmand i Holsten og endelig præsident for den holsten-lauenborgske overappellationsret i Kiel. Efter 1864 gik han i preussisk tjeneste og blev geheimeråd. Han var ugift, helstatsmand, men altid loyal overfor Danmark. Jeg blev opkaldt efter ham.

I sit tredje ægteskab havde min oldefader to børn: datteren *Emilie*, som ægtede deputeret i det slesvig-holstenske kancelli, baron Friedrich Nicolaus Lilien-cron, men døde som 34-årig i 1842, og sønnen *Friedrich August* (1810–1887), der blev min bedstefader, var avlsforvalter på Bregentved og fra 1857–1865 formand for Haslev Landboforening, som under hans ledelse forøgede sit medlemstal og udvidede sin virksomhed. Hans søn, min fader, *Carl Conrad Jacob Boethe Dumreicher* døde 1887 som overretssagfører i Helsingør. Jeg er hans eneste barn.

Jeg ejer et portrætmaleri af min oldefader i blå borgmesteruniform med ridderkorset fra 1827 på opslaget og en gipsbuste af datteren Emilie, der viser hendes kønne ansigtstræk, omgivet af sirlige hængekrøller.

Derimod vil jeg fralægge mig alt slægtskab med poeten Dumreicher, som i Svend Leopold's roman fra Struensee-perioden »Enevold Brandt« (1900) i et adelspalæ sammen med poeten Mangor »stod og hoppede af Sult ved Dørsprækken, hver Gang Fadene blev baaret ind«, medens den lille mand et andet sted »gled frem og tilbage foran Spejlene og arrangerede sin Haarparuk paa den mest romanske, og bag alle Jomfruers Snørliv slog Hjærterne Kluk i Kluk over al denne Geist og alt dette Haar.« Svend Leopold havde navnet fra en gammel hof- og statskalender og fundet det passende til tiden. Han blev meget uheldig, da jeg spøgende sagde: »Ham ville jeg gerne have kendt.« Det sagde jeg ikke, da jeg i Karen Ewalds lille nøgleroman »Tiden« (1920) traf det

opdagede malerpar Anton og Antoinette Dumreicher som ganske ligegyldige bipersoner.

Både Anna Sibylla Hørup, Johan Jacob Dumreicher og Emilie Liliencron blev bisat i Christianskirken, men kisterne må siden være blevet ført ud på kirkegården, idet deres tre kobberplader med særdeles hædrende omtale i tidens traditionelle stil nu er anbragt på kryptens piller. I selve familiekapellet er der fremdeles ret til urneplads.

Den bogkærlighed, som unægtelig har fyldt mit liv, må vist være medfødt. Mellem mine tidligste barndomsminder fra Helsingør er ialfald en tydelig erindring om den henrykkelse, hvormed jeg i 5-6 års alderen modtog de første årgange af Ernst Bojesens »Børnenes Juleroser« (1884-1887) og gennemlæste dem atter og atter, til både digte og fortællinger stod indprentede i min hukommelse og indgik i mine drømme. Jeg ejer stadig de fire årgange i en yderst tarvelig indbinding, men har aldrig kunnet bekvemme mig til at ombinde dem. Er der noget mere fortryllende end en aften at tage sin barndoms første bøger i hånden? Svundne somres solskin over et gærde eller en havebænk, svundne vintres lampelys over bordet, man sad ved, og bogen, man bladede i, vender på forunderlig vis tilbage, så man glemmer den forløbne tid og igen er midt i sit fjerne eventyrrige. Jeg har spurgt mig selv: »Er det et rent personligt og tilfældigt anlæg eller er det en arv?« og må da svare: »Ialfald ikke fra din fædrene slægt.« Den synes ikke at have haft boglige interesser, selv om enkelte bøger med diverse ejernavne stadig er i min besiddelse.

Helt anderledes er svaret derimod på det næste spørgsmål: »Er det da fra din mødrene slægt?« Her mødte jeg unægtelig mænd med stærk bogsans og tydelig biblioteksinteresse. Min anden tipoldefader er nemlig den i slutningen af det 18de århundrede så bekendte skolemand *Johan Henrik Tauber*, som blev rektor både i Horsens, Odense og Roskilde og ved sin milde humanisme og sin liberale reformiver satte dybe spor i den lærde skoles historie. Men i sine flittigt førte dagbøger, hvoraf en rest på 14 voluminøse bind er tilbage – et uddrag fra hans ungdomstid danner 38te bind (1922) af »Memoirer og Breve« – røber han tillige, at han allerede i sin studentertid læste »med en Sjæl og Legeme nedbrydende Graadighed« og ofte nægtede sig »den nødvendigste Pleje for at faa en god Bog.« Da han skal giftes med præstedatteren Gregoriane Begtrup, som var blevet opdraget hos en anden bogmand, den daværende rektor i Aarhus Jens Worm, som i sit otium udgav det første danske forfatterleksikon, og beregner udgifterne til husholdningen, tilføjer han, at »Overskudet helliges Bogladen.« Som rektor i Roskilde forøgede han derfor ikke blot Katedralskolens kun c. 300 bind med over 1000 bind, men samlede selv et værdifuldt bibliotek på ca. 8000 bind, som 1812 – fire år efter hans afgang og fire år før hans død – blev afkøbt ham til det lige oprettede Stiftsbibliotek for Sjællands Gejstlighed og dannede grundstammen heri. Navnlig teologien – Taubers yndlingsfag – var ypperligt repræsenteret. Den smule, han beholdt eller anskaffede, blev få år efter afkøbt hans enke og indgik i skolebiblioteket.

Jeg sender ham en venlig tanke, når jeg står ved gravmindesmærket over ham på Roskilde Graabrødre Kirkegaard.

To af Johan Henrik Taubers sønner arvede både hans pædagogiske og boglige interesser: *Emmanuel*, som blev rektor i Aalborg, og *Erich Giørup*, som blev rektor i Kolding, Sorø og Frederiksborg. Som skolemænd er de blevet forskelligt bedømt. Om *Emmanuel Tauber* har en efterfølger i vor tid, rektor Kjeld Galster i sin store skildring af »Aalborg Katedralskole 1540–1940« (1940) ladet det lange afsnit om ham slutte med den fyndige dom: »Aalborg har haft flere gode Rektorer, men ingen som Tauber.« Galster omtaler her også hans fortjenstfulde biblioteksvirksomhed. Aalborg var på den tid en lille, fattig handelsby, hvis borgerskab fremfor alt anlagde rent materielle og økonomiske synspunkter og udelukkende var optaget af »Vinding og Pengeerhverven.« Emmanuel Tauber, som helt igennem var det 18de århundredes, oplysningstidens mand og besjælet af »Gavnelyst« – et af faderens yndlingsudtryk – så det da som sin mission at gøre noget for åndslivet i denne »bogløse og uvidenskabelige« by. Først fik han efterhånden skolebiblioteket, som ved hans tiltrædelse i 1811 talte 565 bind, forøget så meget, at det 1834, da han udarbejdede et katalog, var oppe på ca. 3350 bind. Derpå var han 1818 hovedmanden i arbejdet på at genskabe det gamle, helt forsømte og næsten helt ødelagte Stiftsbibliotek. Ved frivillige boggaver – han var selv den trediestørste donator med 458 bind – fik han det til at begynde igen med ca. 3000 bind, ud-

arbejdede også dets første katalog og ledede det i en menneskealder lige til sin afsked i 1845, hvor det var vokset til over 20.000 bind. Det er siden blevet delt mellem Katedralskolens bibliotek og det nordjydske Landsbibliotek.

Også den anden søn, *Erich Giørup Tauber*, der skulle blive min oldefader, syntes tidligt forudbestemt til en fremragende plads indenfor pædagogikkens eller endog videnskabens område. Han så godt ud, var velbegavet, alsidig, skarpt iagttagende, livlig, virkelysten, fuld af lune og lyrisk farvet natursans. Da han i 1804 havde taget sin teologiske embedseksamen med udmærkelse, valgte også han skolevejen og blev i 1805 adjunkt i Aarhus, hvor moderen havde tilbragt sin ungdom, hvor broderen samtidig blev konrektor ved Katedralskolen, hvor de landskabelige omgivelser var så smukke og hvor der endvidere var en køn borgmesterdatter, som syv år efter blev hans hustru. Endelig drømte han dristigt om måske at blive en efterfølger af den lærde rektor og »Bedstefader«, som han også kalder Jens Worm, fordi denne havde været moderens plejefader, og som han kunne se for sig, når Worm »ad den brede Skolegang bevægede sig fremad med sin vaiende Alongeparyk og sin sorte Magisterkappe.«

Jeg må undtagelsesvis dvæle lidt ved Taubers 13 Aarhusår, hvorunder han ligesom faderen begyndte på at føre dagbog og herved kom til at fortælle mange kulturhistoriske og personhistoriske træk. Allerede fra Aarhustiden er der f. eks. en lille skildring af »Det aristokratiske Maaltid«, d.v.s. en pompøs mid-

dag hos en velhavende gourmand hr. von Glindsenskjold. Tauber lader ganske vist både vært og gæster være »dækket af Anonymitetens eller Pseudonymitetens Skjul«, idet hensigten kun er at give et tidstypisk billede af det overdådige traktement og det snurrige selskab, men adskillige af figurerne er kendelige bag masken. Hr. von Glindsenskjold er således den forhenværende oberst i det da ophævede landeværn og derpå privatiserende kammerherre Peder Otto von Rosenørn, som »ikke synderlig savnede sin Bataillon, men nu med større Forkjærlighed om Sommeren mønstrede Kapunerne og Kalkunerne paa sit Gods ved Grenaa og fortærede dem med sine Venner om Vinteren i Aarhus til en Trøffel-Sauce, som han selv fortræffelig forstod at lave.« Et andet sted fortæller Tauber om sin stilling »som Skuespiller-Dilettant og Skuespil-Directeur ved Privattheatret i Aarhus« og belyser her datidens lidenskab for dramatisk adspredelse. Men særlig fortjener et lille stykke om »Bjørnen i sin Hule« at omtales. Den 23-årige adjunkt skulle nemlig bo på selve skolen, hvor en gammel hører derfor måtte fraflytte sine værelser. Af dem og af høreren giver Tauber et meget malende billede:

»I 38 år havde den gamle Fyr, der hed Hans Nicholai Ahrendahl, bevæget sig indenfor disse skumle Rum, som Bjørnen i sin Hule, uden at nogen Kalkkost var gaaet over Væggene, nogen Gulvskruppe over Gulvene. Hine var derfor sorte og røgede som Skorstensmure, disse af den Beskaffenhed, at ingen lettelig skulde kunne sige, om de hørte til Plante- eller Mineralriget, og saae ud som en makadamiseret Graastens-

flade, der var temmelig jævnt udbredt over det Hele med Undtagelse af Pladsen imellem den gule Plyd-ses Lænestol og Træbordet, der ved Herrens stadige Plads her havde modtaget en ikke ubetydelig Forhøining af nedfaldende Snustobak og Gadesnavs fra Byen. ◀

Tauber og rektor Stougaard modtages ved det uventede besøg med nogle mumlende ord, som rektoren opfatter som en kompliment, men adjunkten som »Fanden stødes op og ned i ham, den Svinhund«, og giver til gengæld sit indtryk:

»Man forestille sig en svær, storknoglet Mand paa 70 Aar, iført bredskjødret, skidenguul Klædeskjole, ditto Vest med nedhængende Tasker, sorte Knæbuxer og et Par Kalveskinds Støvler, som vare befæstede til Buxerne med stærke Læderstropper; dertil et Ansigt, gustent, gult og rynket som en gammel Skindpung med en hængende Underlæbe og opstaaende Snustobaksnæse, den lave Pande skjult i en rødlig Pungparyk. ◀

Vi kender Ahrendahl andetsteds fra, omend ikke skildret af selvsyn, men efter senere beskrivelse og under et andet navn. Han er nemlig hovedmodellen for Quintus i Blichers »Juleferierne« fra 1834, idet Blichers yngre broder Jens havde været mellem hans disciple. Hans frie oversættelser af Terents på jydsk dialekt er helt ordret gengivet i novellen.

Dog – det er bogmanden Tauber, som her fremfor alt interesserer. Allerede da han indskiber sig til Aarhus og håber på føjelig vind, medfører han ikke blot et pænt københavnsk meublement, men også »et smukt

lille Bibliotek«, som han troligt forøger, idet han samtidig ivrigt studerer alle de arkivalia, han kan finde. Resultatet bliver et lille latinsk skrift om Katedralskolens historie, der udsendtes ved skolens »Jubelfest« 1. november 1817 i anledning af 300-året for reformationen og Luthers 95 theser og endnu på flere punkter har nyttigt kildemateriale, men også adskillige fejltagelser. Af en påtænkt dansk oversættelse ved Regnar Knudsen var ved dennes død kun 36 sider trykt. Men jeg nævner navnlig bogen, fordi Blicher her har fundet stoffet til sit digt fra 1829 om den berømte Aarhusrektor Morten Borup eller Børup, hvis ligsten med greb, ferle og ris er afbildet på titelbladet. Den runde marmorplade var allerede på Taubers tid forsvundet, men blev med varm sans for dens historiske værdi fremstillet som kobberstukket vignet efter en afbildning i et gammelt håndskrift fra det 18de århundrede. En grå granitsten blev 1882 rejst på samme sted mellem domkirken og skolen med samme indskrift og insignier. Taubers beretning om Morten Børup, som iøvrigt først findes hos humanisten Erasmus Lætus i hans lille latinske skrift om festlighederne ved Christian den Fjerdes dåb, blev oversat til novemberheftet af Knud Lyne Rahbeks månedsskrift »Dansk Minerva« (1817), men sammenligner man de to steder, der kan være kilder til digtet, er det rimeligvis stedet hos Tauber og ikke den forkortede danske gengivelse, der har inspireret Blicher.

Erich Gjørup Tauber havde i Aarhus hurtigt gjort sig gældende som en usædvanlig dygtig skolemand,

blev 1814 overlærer og 1818, 36 år gammel, forflyttet som rektor til Kolding, hvis skole i høj grad var i forfald. Her udfoldede han alle sine bedste egenskaber både i administrativ og pædagogisk henseende og fik sin lykkeligste tid. Forfatterskabet fortsattes 1822 med de livfulde »Breve fra Kolding«, som blev den første topografiske skildring af byen og bylivet med optryk af arkivalia, som siden er forsvundet, og imellem med indtagende små naturbilleder, således af ålefangsten ved Strandhuse i stille sommernætter, hvor blussene på bådenes ræling spejlede sig i fjordens mørke, blanke vandflade og belyste strandbredens buske, som syntes beboet af undiner. Han var her en lærvillig elev af Christian Molbech og tonen i dennes »Ungdomsvandringer i mit Fødeland« (1811).

Den lille bindingsværksby Kolding nedenfor banken med slotsruinen og med sine ca. 1700 indbyggere, 20 skoledisciple og gader, som efter Taubers mening var »saa krumme og krusede som Møllevand«, havde naturligvis ikke antydning af kulturliv. Der var ingen avis, intet trykkeri og ingen boghandler. Tauber forsøgte forgæves på at få både avisen og trykkeriet oprettet og måtte nøjes med at købe bøger i Flensborg og læse »Journaler« i Haderslev, ordne det gamle, men fuldkommen forsømte og uordentlige skolebibliotek, anskaffe et arkivskab, hvori han bl. a. fra Stiftsarkivet i Ribe samlede dokumenter og gavebreve, der vedkom skolen, og medvirkede ved dannelsen af et slags centralbibliotek for Ribe, Ringkøbing, Vejle og Kolding i samarbejde med de to lærde skolers bog-

samlinger – en dengang helt ny tanke. Om selve hans skolegerning har jeg talt med en af hans efterfølgere, rektor Georg Bruun, som forærede mig sin bog »Seks Rektorer« (1927). Heri har han lutter lovord om denne »pædagogiske Reformator«s faste og kloge styre og utrættelige arbejdslyst. På hans fødselsdag hyldede den digterisk begavede adjunkt Christian Frederik Ploug – fader til Carl Ploug – ham i en sang, medens afskedskantaten ved hans bortrejse var »et smukt Udtryk for Følelserne hos alle dem, der havde haft ham til Lærer.«

Den unge Koldingrektor blev nemlig i 1822 mellem mange konkurrenter udnævnt til direktør for det nyoprettede Sorø Akademi og den dertil knyttede skole. Men de 8 år, hvor han her var topfiguren, medførte 1830 et eftermæle, som står i den stærkeste modsætning til karakteristiken fra Kolding. Han blev pludselig til en egenrådig, rethaverisk og uligevægtig mand, som snart var hidsig og påståelig, snart veg og upålidelig. Det var »en Velgærning, da Tauber gik.« Jeg skal heroverfor kun fremhæve, at dommen udelukkende skyldes modstandere, at han ikke havde det let – over sig den selvrådige og ofte forbenede universitets- og skoledirektion og under sig bl. a. den fødte polemiker og stridslystne urostifter, lektor Peder Hjort – og at han endelig led under det høje blodtryk og de stærke nervesmerter i hoved og underliv, som han tit nok selv klagede over. Hans bedste ven var vistnok den blide B. S. Ingemann. Her var desuden et særligt tilknytningspunkt. Taubers eneste barn, en dengang purung datter, som siden

blev min mormoder, var meget køn og blev af fru Ingemann ofte benyttet til model for hendes langlivede engleskikkelser. Jeg ejede i mange år en blyantstegning med indskrift bagpå: »Udkast til en Altertavle af Lucie Marie Ingemann i Sorøe, ved hvilken Marie Tauber sammesteds tjente til Model for Engelen. Foræring af Kunstnerinden.« Navnlig denne selvbetegnelse er jo karakteristisk. Jeg forærede tegningen til lektor Matthiessen, da jeg en dag besøgte ham i Ingemanns gamle bolig og hørte, at han gerne ville indrette et digtermuseum i pavillonien. På auktionen efter hans død blev tegningen imidlertid solgt og har ikke været til at efterspore.

Dog selv i den tilsyneladende så lidet lykkelige Sorøtid har der også været adskillig godt at sige om direktør Tauber. Han skrev til indvielsen 1827 af det 1813 nedbrændte akademi en »Udsigt over Sorøe Academies Forfatning 1623–1665« (1827) – hans tredie og sidste arbejde i bogform og stadig et kilde-skrift. De tre meget smukke eksemplarer af Aarhus-bogen, Koldingbogen og Sorøbogen, som jeg længe bevarede, er nu som gaver anbragt på rette sted i de tre byer.

Fremfor alt var det dog en glæde i 1944, da »Forening for Boghaandværk« gæstede Sorø, i akademiets solennitetssal at kunne tale om min oldefader som bogmand. Branden, som havde tilintetgjort hele det 12.000 bind store bibliotek på 136 bind nær og deriblandt hele den holbergske bogsamling, havde naturligvis fremkaldt et varmt ønske om at tilvejebringe et nyt bibliotek. Der blev i 1823 straks ved kgl. resolu-

tion bevilliget 2000 rdl. og 600 rdl. årlig for de kommende 10 år. Alle var ivrige og ikke mindst Tauber, der – ligesom i Kolding, hvor skolebiblioteket havde været opstillet i rektorboligen – foreløbig havde den umiddelbare ledelse af og ansvar for biblioteket. Han var naturligvis i sine studenterår ofte vandret op ad Rundetårns sneglegang for at benytte Universitetsbibliotekets bogsal oven over kirkerummet og havde lært dets bibliotekar fra 1803 Rasmus Nyerup at kende. Nyerup var den sidste, som i henhold til universitetsfundatsen af 1732 offentligt vejledede de studerende i at kende og bedømme bøger og håndskrifter og 1815 havde udgivet »Om Bibliothekarforelæsninger paa Universitetsbibliotheket i Kjøbenhavn.« Nu efterlignede Tauber ham og holdt foredrag for akademisterne om »Bogens Brug.« Desuden brugte han nu Nyerup som kommissær ved de bogauktioner, der i disse år blev afholdt, så Nyerup imellem efter en ordre, som glædede ham, indflettede et: »Triumph! Victoria!« i sit svarbrev. Navnlig var Tauber dog førstemanden i de forhandlinger, der førtes med to af tidens store bogsamlere: den berømte hofmand og mæcen, geheimeråd Johan Bülow til Sande-rumgaard, der i taknemlig erindring om sine lykkelige ungdomsår på akademiet i et brev til Tauber bekræftede sit ønske om, at hans pragtfulde samling af bøger og manuskripter efter hans død (der indtraf i 1828) skulle tilfalde »det for mig kiære og ufor-glemmelige Sorøe«, og den snurrige Slagelsepræst og avisudgiver Hans Bastholm, som ikke blot havde anskaffet sig en stor polyhistorisk samling i alle mulige

fag, men tillige ved hjælp af indskudte hvide blade til notater og indklæbde billeder og kort havde ladet bindene i sin håndbogssamling svulme op i tykkelse og uformelighed. Hans boglige begejstring fik ham nu til at ønske, at akademiet ville være køber mod en livrente til ham og hans kone. Tauber besøgte både Bülow og Bastholm og sikrede akademiet retten til de to biblioteker, tilsammen på ca. 10.000 bind, som Tauber og lektor Christan Wilster – Homers få år senere berømte oversætter og nu udnævnt til akademiets bibliotekar – derpå gik i gang med at opstille. Jeg sluttede derfor min tale med at bede akademiets bibliotek modtage det pastelportræt af oldefader, som jeg hidtil havde ejet. Breve fra et besøg i Skælskør, hvor Tauber skulle modtage en pengearv til akademiet, viser iøvrigt, at han meget vel kunne nyde indtrykkene fra køreturen og samværet såvel med byens borgere som med omegnens herregårdsfolk med muntert lune og poetisk bevæget sind. Han erklærer, at »Naturnydelse, forskjønnethed ved Historiens lokale Erindringer er Hovedsagen, selskabeligt Samquem et Kryderie paa Reisen, som jeg medtog, som det kunde falde, og Maaltider aldeles en Biting.« Da jeg under den første verdenskrig i fire solskinssomme cyklede fra herregård til herregård for at undersøge deres bogbestand, måtte jeg ofte mindes disse ord og vedkende mig denne arv.

Da Tauber havde taget sin afsked fra Sorø, men vel at mærke med rigelige vartpenge og titel af etatsråd, blev han det følgende år trods sine »svækkede Sjælsevner og vaklende Sundhed« konstitueret som

rektor for Frederiksborg lærde skole. Her rantes både han og skolen af en for begge parter lige stor ulykke gennem den omfattende bybrand i maj 1834. Hans optræden under den foranledigede så hårde anklager, at der måtte en højesteretsdom til for at frikende ham, men konstitutionen blev ophævet, så han, kun 52 år gammel, måtte tilbringe de sidste tyve år af sit liv som privatmand i København. Med Christian den Fjerdes gamle skolebygning brændte tillige tre bogsamlinger: Taubers eget bibliotek og med det en del af faderens dagbøger, det gamle skolebibliotek på ca. 4000 bind, som han ikke fik penge nok til at forøge i nævneværdig grad, og disciplenes nye morsskabsbibliotek på ca. 100 bind. Bøger var og blev en del af hans liv. Hans læsning spændte over mange felter og trøstede ham for megen fortrædelighed.

Efter branden forsvarede Tauber sig i en lang artikel i »Aarhus Stiftstidende«:

»Mit Tab er stort – jeg havde aldeles intet assureret. Det, der smerter mig meest, er Tabet af mit Bibliothek. Jeg havde i mere end 30 Aar smaaligen sammensanket det, og efter Fraskillelsen af mange Avner var det voxet op til en god Kjerne omtrent af circa 3000 Bind. I en saa bogløs By som denne er sligt et Tab hver Time paa Dagen føleligt, saa meget mere som vort velassorterede Skolebibliothek, der for mig supplerede mit eget, gik samme Vej som dette. Af Manuskripter mistede jeg, foruden enkelte philologiske Afhandlinger og historisk-topographiske Notiser over alle de Egne i Fædrelandet, hvor jeg har boet, som, ihvor ubetydelige de vare, dog, som mine

Fritimers Frugt, vare mig kjære, en næsten fuldfærdig historisk-critisk Beskrivelse over de lærde Skolers Forfatning fra de ældste Tider indtil vore Dage med indflettede Biographier af fortjente Skolemænd, et Arbeide, som jeg i mere end 12 Aar havde samlet Materialier til. Ogsaa en udførligere Udgave paa Dansk af min *historia scholæ Arhusiensis* hørte til denne Klasse af Manuskripter.◀

Om skolebiblioteket tilføjer han yderligere, at det gik op i Flammer paa et Par hundrede Bind nær, som deels vare udlaante, deels af mig udtagne til Privatbrug, fremdeles . . . En Deel af Disciplenes Bøger og Apparater, et Bibliothek for underholdende Læsning for disse i deres Fritimer, som af mig var stiftet for et Aars Tid siden . . . Det var et rædsomt-mærkeligt Moment, da Bibliotheket brændte, thi et Flammehav udgjød sig derved saa græsseligen, at Kjøbenhavnerne, som saae det fra Byen af, troede, at Ilden maatte være i Lyngby.◀

Han omtaler tillige, at især hans yngste adjunkt havde hjulpet ham med at bære vandspande og hænge våde lagner for vinduerne. Også denne adjunkt må jeg dvæle lidt ved, fordi han dels blev min morfader og dels årsag til fornyet bogkærlighed. *Bolle Herman Mørch* var 1809 født på Færøerne, men blev som lille dreng sendt fra Thorshavn til København og af slægten i Danmark sat i Frederiksborg skole. Herfra blev han 1827 student og hertil vendte han 1833 tilbage som konstitueret lærer og blev – men først et par år efter branden – adjunkt. Over Metropolitanskolen kom han 1841 som overlærer til Latinskolen i Ran-

ders, giftede sig 1842 med den da 28-årige Marie Louise Tauber, mistede hende 1867, da mormoder kun var 53 år, og levede derefter sammen med en ugift datter til sin død i 1890. Da jeg som otteårig havde mistet min fader, optog morfader, skønt han dengang var pensioneret, både sin anden datter og sit barnebarn i sit hjem. Han var på den tid 78 år, men stadig en meget smuk og statelig mand med et fint, glatraget ansigt under den snehvide hårfylde og arbejdede stadig stående ved sin skrivepult – en vane, som jeg har arvet fra ham. Han var filolog af den gamle type og gav sig straks til at lære sin lille datter-søn græsk og latin. Jeg ejer endnu mine første lærebøger i de to sprog: den lille Tauchnitz-udgave af Xenofons »Anabasis« fra 1828, som jeg en dag til hans glæde fejlfrit kunne oplæse et stykke af, og en parisisk stereotypiudgave af Cornelius Nepos fra 1799 (P. Didot, natu majoris et F. Didot), som præsten i Thorshavn ved afrejsen havde foræret sin elev med en latinsk tilegnelse »til den meget elskede og lovende B.H.M.« Jeg påskønnede næppe i tilbørlig grad denne klassiske uddannelse. Mange år efter, da jeg læste om, hvorledes pastor Niels Blicher i Vium lod sin syvårige søn Steen terpe den latinske begynderbog Aurora og falde i søvn under forgæves forsøg på at lære mottoet udenad, mindedes jeg, hvor søvnig både Cornelius Nepos og Xenofon havde gjort mig. Homér fik jeg dog lov at læse i Christian Wilsters oversættelse, men måtte sang for sang redegøre for indholdet. Den dreng, der med frisk fantasi og bankende hjerte har fulgt mødet

mellem Odysseus og kæmpen Polyfem i Odysseens niende sang, glemmer aldrig mere hverken heltens snildhed eller den blindede kæmpes harme. Jeg påskønnede derimod den frie adgang til morfaders store og udsøgte bibliotek. Det medførte uforglemmelige læseaftener, hvor jeg gennempløjede hele Ingemann og hele Oehlenschläger med særlig sans for det spændende eller overnaturlige stof i »De Underjordiske«, »De sorte Riddere« eller »Øen i Sydhavet.« Men over alt stod Baggenses mesterlige oversættelse af Holbergs »Niels Klim« med Abildgaards og Clemens helsidestik. Jeg opfattede naturligvis kun, at det var en glimrende og eventyrlig underholdningsroman, men ubevidst fik jeg samtidig kærlighed til den smukt trykte og smukt illustrerede bog.

Er der da mulighed for en slægtsarv? Der er en lille historie, som næsten får mig til at tro det sidste. Medens min tipoldefaders dagbøger tilsidst havnede i Aalborg, kom min oldefaders dagbøger ved hans død i 1854 til svigersønnen i Randers. Efter hans død lånte min moder alle bindene til en landsbypræst uden for byen, men kunne til sin ærgrelse længe ikke få dem tilbage. Jeg var vel 11–12 år og havde med instinktmæssig uvilje set hele bunken stoppet i en åben brændekurv og kørt ud til præstegården. En sommerdag kom jeg selv derud. Moder havde haft visit af den dansk-amerikanske billedhugger Carl Rohl-Smith, der langt ude hørte til slægten og var en broder til pastorinden. Hen på eftermiddagen lejede han en landauer for sammen med fru Sara at køre den mils vej derud og tog mig med. Det medførte, at jeg

genså brændekurven med dagbøgerne og på min moders vegne så heftigt krævede dem afleveret, at kurven blev sat op hos kusken, da vi om aftenen kørte tilbage. Jeg forærede siden samtlige dagbøger til Universitetsbiblioteket, hvorfra de nu er overgået til det kgl. Biblioteks håndskriftsamling. De har ofte været benyttet af lokalhistorikere og personalhistorikere. Det var Taubers stille ønske, at hans optegnelser, men vel at mærke »reviderede, berigtigede, fuldstændiggjorte og forkortede« ... engang efter hans død kunne »afgive ei uinteressante Bidrag til Bedømmelsen af Fædrelandets Institutioner og Forfatninger, især det lærde Skolevæsens, i den givne Tid samt kaste noget Lys over enkelte mærkværdige Samtidige, som have ved deres Personlighed indvirket paa Forfatterens Livs Forhold.« Han henvendte sig derfor 1840 til tre tidligere elever, derimellem digteren Carl Bagger, med anmodning om at påtage sig det redaktionelle arbejde og overgav dem næsten hele materialet. Der blev dannet et helt »Memoireselskab« med flere nye medlemmer, derimellem digteren Carl Ploug, men selskabet opløstes nogle år efter uden at have fundet en løsning. Dels det vidtspredte, løse og meget forskelligartede stof og dels bestemmelsen om at hemmeligholde det, medens forfatteren levede, voldte uovervindelige vanskeligheder. Tauber var endda selv begyndt med at bearbejde Aarhusafsnittet under titlen »En Skolemænds Vandringer.« Den blev pietetsfuldt beholdt, da overbibliotekar Emanuel Sejr 1930 fik sin bearbejdelse trykt i »Aarhus Stifts Aar- bog.« Et afsnit fra Koldingtiden om et besøg i Aaben-

raa og Haderslev blev 1942 trykt i »Haderslev Samfundets Aarsskrift«, medens personalhistorikeren og soranen H. G. Olrik allerede 1913 lod rejsen til Skælskør fremkomme i »Personalhistorisk Tidsskrift VI Række 4. bind.« Tauber havde i sin tid givet de eventuelle udgivere frie hænder, men forudså med et lille suk også den mulighed, at »De ville betragte Haandskrifterne som et simpelt Depositum og i sin Tid see dem optagne i et eller andet offentligt Biblioteks Manuskriptsamlinger.« Da jeg læste dette, kom jeg til at huske på køreturen hjem til Randers med brændekurven under kuskesædets læderdække. Uden at ane det havde datterdattersønnen her handlet i sin oldefaders ånd og har lov til at tro, at Johan Henrik, Emmanuel og Erich Giørup Tauber samt Bolle Herman Mørch alle fire har efterladt mig en arv, et frø i sjælen, som tilfældigvis, men så sandelig også heldigvis, en dag kom til at falde netop i den jord, som kunne få det til at gro.

På Universitetsbiblioteket

TRE OVERBIBLIOTEKARER

Christian Walter Bruun

DET har altid moret mig at mindes, at jeg endnu i min skoletid kom til at lære overbibliotekar ved det kgl. Bibliotek 1863–1901, justitsråd *Christian Walter Bruun*, nærmere at kende – tilmed fra hans elskværdigste side. Fra 1889 tilbragte jeg nemlig regelmæssig hver sommerferie hos min onkel, pastor Jacob Deichmann Branth, i den ensomt og yndigt beliggende Sneptrup præstegård, en god mil syd for Skanderborg og en fjerdingvej fra Ejer Bavnehøj. Min onkel var en højt begavet og højst alsidig mand med store videnskabelige anlæg: en populær »Naturlære og lidt Kemi«, som 1888 forelå i 5te udgave, anerkendte geologiske afhandlinger, men fremfor alt botaniske studier med laverne som speciale (»Lichenes Daniæ« 1869 sammen med Emil Rostrup – hovedværket i mere end et halvt århundrede). Han var endvidere nær ven af pastor Otto Møller i Gylling, hvortil jeg en dag fulgte ham, men for ung til at få det indtryk, som siden indflettedes i Jacob Knudsens »Den gamle Præst.« Endelig var onkel Jacob fætter til Christian Walter. De var begge født 1831, studenter med et års mellemrum og begge deltagere i det store studen-

tertog til Uppsala 1856. Hertil kom endnu et bånd. Min onkel var blevet enkemand, men noget efter gift med en langt yngre præstedatter. Bruun, der 1892 var blevet enkemand, fik 1894 sin eneste søn gift med en yngre søster til min nye tante. Vistnok samme år besøgte han da sin fætter og sønnens svoger.

Jeg husker særdeles tydeligt justitsrådets ankomst. Han, der privat var ganske velhavende, lod sig ikke afhente i Skanderborg, men ankom i lejet landauer med to heste for, hvad der imponerede skoledrengen overmåde. Bruun var dengang 62 år gammel, en ret høj, noget duknakket skikkelse med et karakteristisk, men uregelmæssigt ansigt, briller foran de nærsynede øjne, lidt barsk af væsen i begyndelsen og ligesom ængstelig for sin værdighed, ret ordknap og med stive bevægelser. Men allerede de følgende aftener, når han sad ude på havens altan og havde tændt en af sine egne cigarer – fætterens pibesamling var ham vistnok en gru – tøede han op og gav sig til at opfriske fælles fortidsminder. Herude hørte jeg for første gang bl. a. om Studenterforeningen, Studentersangforeningen (Bruun, der var temmelig musikalsk og havde sunget bas, var medlem begge steder) og fremfor alt om Carl Plougs store, politiske tale på Uppsalahøjene.

Adskillige gange blev jeg derpå Bruuns ledsager på småture i den naturskønne egn. Han var en god fodgænger og begyndte snart, når vi hvilede ud på en grøftekant, at fortælle forskellige oplevelser. Således fik jeg at vide, at han var blevet sat i spidsen for biblioteket, da han kun var 32 år gammel. »Det

blev der også gjort vrøvl over i aviserne«, tilføjede han, »men jeg havde ministeren i ryggen.« Jeg husker vendingen, fordi den gjorde et dybt indtryk på mig. Selve ministerbegrebet havde dengang en så fornem, mystisk og ophøjet stilling, at ordet fyldte mig med tavs ærefrygt. En anden dag fortalte han med et smil, hvorledes i hans studenterår et gammelt biblioteksbud ved vintertid stegte æbler på læsesalens kakkelovn – et træk, som siden kom med i hans »Erindringer«s første del, som Julius Clausen udgav 1906. Han fortalte også ganske livligt om slotsbranden 1884, og da jeg en dag på spørgsmålet om, hvad jeg holdt mest af at læse, svarede »Cooper, Marryat og Walter Scott«, nikkede han anerkendende. Han havde som dreng omtrent haft samme smag. Hovedsagen var, at den gamle, fine herre gav sig af med mig. Jeg har senere fået at vide, at han ofte i hjemmet – ikke altid til familiens fryd – holdt hele små foredrag over, hvad han netop arbejdede med. Ialtfald, han var under sit præstegårdsbesøg hverken mut eller melankolsk – to træk, som andre imellem har fæstet sig ved. Jeg var meget beæret og skulle have anet, at jeg mangfoldige år efter kom til at beklæde hans formandsstilling i det af ham 1876 stiftede og endnu livskraftige »Selskab for Historie, Litteratur og Kunst«, dengang også kaldt »Bruuns Selskab«, nu – efter forbogstaverne – blot H.L.K.

Sophus Birket-Smith

EN mandag i efteråret 1906 gik jeg – lige hjemkommet fra Genève – op til min teologiske studiefælle

Nicolai Blædel (den senere redaktør) for at få at vide, hvad han foreløbig foretog sig. Han var blevet kommunelærer, men der var for resten en lille stilling til 800 kr. om året ledig ved Universitetsbiblioteket. »Skal jeg søge den?«, spurgte jeg tirsdag morgen min gode ven, bibliotekar ved det kgl. Bibliotek, A. C. Larsen, der begyndte sin dag med at læse aviser i Studenterforeningen ved Holmens Kanal og endte den med skakspil samme steds. »Ja, selvfølgelig« svarede »A. C.« »og De får den.« »Hvorfor?« »Birket-Smith er Randrusianer, jeg er det, og De er det også. Her er mit visitkort.« Hen på formiddagen trådte jeg med et ærbødigt buk ind i Birket-Smiths spartanske kontor, hvor den 68-årige mand stod ved sin skrivepult og uden at sige et ord så spørgende hen på mig. Da jeg havde sagt, hvad jeg kom for, ytrede han blot: »De er nr. 40 og må ligeledes indsende en skriftlig ansøgning.« Visitkortet gled samtidig ned i papirkurven. Om onsdagen skrev jeg ansøgningen, som ankom torsdag, og fredag morgen modtog jeg på et åbent 3 øres brevkort: »De bedes møde på Universitetsbiblioteket lørdag.« Dermed var jeg antaget på prøve og blev fra 1. januar 1907 »ekstraordinær medhjælper.«

Jeg tjente i to år under Birket-Smith, men længe nok til at modtage et levende og blivende indtryk af hans personlighed. Han var – for at begynde med det ydre – selv på sine gamle dage en smuk og statelig mand. Hans ansigtstræk var store og regelmæssige, øjnene rolige og stærke, panden høj og fint hvælvet, fuldskægget næsten tvedelt og det udad bøjede over-

skæg fyldigt uden at skjule den fastformede mund. Hans skikkelse var temmelig høj og temmelig mager. Han holdt sig rank og var altid sirligt påklædt. Sønnens bronzebuste af faderen på U.B. ligner udmærket. Selv bar Frederik Birket-Smith siden altid faderens velkendte slipsnål med den store guldkugle.

Jeg har jo kun kendt Birket-Smith som ældre, tilmed endda imellem pint af legemlig svaghed. Både årene og sygdommen forstærkede hans kølige tilbageholdenhed og stilfærdige væsen. Der var en vis fornem fjernhed over ham, en vis afstand mellem ham og os. Han var en meget klog, meget myndig og meget dygtig mand, der nøje vidste, hvad han ville. Råd eller indblanding yndede han aldeles ikke. Men han var på den anden side fornuftig nok til i små ting at høre andres mening. Først lidt efter lidt opdagede jeg, at der bag alvoren og barskheden var ikke så lidt jydsk lune – han var jo fra Randers, søn af boghandler, exam. juris Johan Frederik Smith, der havde trykt adskilligt af Blicher, bl. a. »Trækfuglene« – og holdt nu og da af at mindes skolebyen. Det medførte i hans sidste leveår en vis venskabsfølelse mellem os, som han gav udtryk for, da jeg den 28. april 1918 på hans 80-års fødselsdag indfandt mig i hans hjem i Gothersgade og overrakte ham min hyldestartikel i »Illustreret Tidende.«

Birket-Smith havde næppe oprindelig tænkt sig at gå biblioteksvejen, men først studeret medicin og derpå arkæologi. I 1863 blev han imidlertid ansat ved U.B. og chef 1880–1909. Da jeg i 1920 udgav »Ex bibliotheca universitatis Hafniensis«, bevægede jeg

ham til at indlede med nogle erindringer fra hans første tjenestear – fuldendt nogle dage før hans død 1. oktober 1919. Han skånede ingenlunde sin forgænger, professor P. G. Thorsen, men betegnede ham som både doven og uduelig. Vel var Thorsen utvivlsomt langt bedre som nordisk filolog end som bibliotekar, men ialfald på ét punkt gik efterfølgeren i hans spor: den ubetingede hjælpsomhed og imødekommenhed overfor lånere af enhver type, som den dag i dag er en af U.B.s hellige traditioner og har skabt dets gode omdømme i alle kredse. Herman Schwanenflügel har tilegnet sin bog om Mynster til Birket-Smith for at udtrykke »den personlige Hengivenhed, jeg nærer for Dem«, og priser den »Humanitet og Liberalisme«, som bibliotekets chef har udvist overfor alle. Men der trængtes unægtelig til orden og organisation, hvad Birket-Smith følte som sin hovedopgave og var manden for. Han var nok aristokrat i sit væsen og overfor sine medarbejdere, men demokrat i sine handlinger og overfor publikum. Han havde sin begrænsning. Han manglede således ganske boghistorisk sans og kunne lade sjældne gamle tryk indbinde, som om de var skolebøger, fordi det var billigere. Han økonomiserede bevidst med sit beskedne annum, men var, når forhøjelse nægtedes, uvillig til at gentage ansøgningen. Nøjsom i sine egne fordringer gjorde han heller ikke noget videre for personalet udover de beskedne lønforhøjelser. En fridag af særlige grunde var næsten utænkelig. Der gik det rygte, at han selv, når en operation forestod, helst ventede til sommerferien. Da jeg skulle giftes og dertil havde valgt en

søndag, forespurgte jeg ærbødigt om muligheden for at få lidt fri. Birket-Smith lagde langsomt pennen ned på pulten og svarede: »Mandag – det er mere end tilstrækkeligt.«

Men han – vor myndige, ordknappe leder, den ypperlige håndskriftlæser og anerkendte historiker – var og blev omgivet af dyb respekt, fordi han selv var et eksempel på pligtopfyldelse og punktlighed. Når han lidt før åbningstid gik sin daglige runde gennem læsesal og udlån, rejste vi os op og stod ret som soldater på en belægningsstue, når sergenten træder ind.

Sofus Larsen

ALLEREDE i 1883 var cand philol. *Sofus Larsen* blevet ansat ved U.B. og var fra 1909–1925 dets chef. Jeg har stundom tænkt på, om min kære gamle ven – jeg tør benytte betegnelsen, for jeg har skriftligt bevis derfor – egentlig ikke lige så godt kunne være blevet ansat ved en latinskole med speciale i klassisk og nordisk filologi. Med sin lille, trinde skikkelse, sit runde, rare ansigt med de muntre øjne, det lette kindskæg, det tætte, stride børsteslæg på overlæben og det tilspidsede fipskæg samt en sort præstekalot på den tidligt skaldede isse lignede han virkelig en hyggelig overlærer, som smilende trådte ind i klassen for at docere Homer eller Horats. Men en stærk lyst til videnskabeligt arbejde og en lige så stærk tro på en mission i så henseende førte ham efter hans embeds-eksamen ind som vikar netop ved det bibliotek, som både var knyttet til landets højeste uddannelsesanstalt

og – endnu – var et humanistisk universalbibliotek, velegnet til at understøtte alsidige studier. Sofus Larsen var nemlig ikke blot med hele sit hjerte humanist, men tillige en videbegærlig polyhistor.

Hans daglige gerning hindrede ham derfor ikke i 1885 at få guldmedaille, 1889 blive dr. phil. og derefter udfolde en videnskabelig virksomhed, der udvidede sig over mange og højst forskellige felter. Han var inde i græsk og særlig romersk oldtidshistorie, men sandelig også i dansk folkevisedigtning. Her gik han frejdigt lige stik imod alle andre samtidige forskere, fulgte sine egne metoder og synspunkter, når urformen skulle findes bag senere tildigtninger, kom ud for hård modvind, men var fuldkommen upåvirket deraf og bombesikker på sine resultatets rigtighed. Overfor Axel Orlriks kritik kunne – i en af de bekendte mandagsartikler i »Politiken« – stå Georg Brandes' ros. Sofus Larsen overvurderede ingen af delene, men stolede trygt på sin dom og sit motto: »Intet er så godt som selv at se Sofus Larsen.« Vi morede os imellem med at citere det med en vis betoning og betydning, for hans »Ex libris« havde glemt punktumet foran navnet. Men i al venlighed – for vi holdt af ham og lyttede gerne til, når han syslede med opdagelsen af Nordamerika tyve år før Columbus, med Saxo, Jomsborg eller tvivlstilfælde inden for gammel nordisk kartografi. Det havde skaffet ham blidere bør, om han havde hørt mere på andres meninger og stået mindre stejlt på sine egne, for han blev ofte for underkendt. Der er guldkorn både hist og her eller – for at citere bedømmelsen af guldmedailleafhandlingen

– »en Del nye, tildels heldige Bidrag, men flere Steder unødvendige Konjekture.« De tykke bøger er ofte inciterende læsning, hvorunder man snart er pro, snart contra.

Som leder af U.B. fortsatte hen med megen iver Birket-Smiths organisatoriske arbejde og ikke mindst hensynfuldheden udadtil. Han var en oprigtig demokrat og en i alle måder fordomsfri mand. Men også her havde han en uudryddelig forkærlighed for særstandpunkter, som hverken Konsistorium, som U.B. jo dengang henhørte under, eller kolleger i en eller anden faglig kommission altid påskønnede, skønt han hævdede dem med klassisk, imellem næsten patetisk veltalenhed. Han opnåede meget, men kunne ved større smidighed have opnået mere. Hans loyalitet overfor sine medarbejdere, hans åbenhed og hans uselvskhed har alle imidlertid måttet anerkende. Han var af natur både i tænkemåde og handling en hædersmand.

Det var velgørende at tjene under en venlig mand, som man fuldkommen stolede på og trygt kunne henvende sig til. Han var altid villig til at efterkomme en anmodning eller en ansøgning, om det var muligt. Han var en ener med visse ejendommeligheder, gik sommer og vinter uden overfrakke til og fra U.B. med tasken over skulderen, var en gammel hedning af Platons skole og derfor just ikke på bølgelængde med sin missionske kollega på K. B., som på sin side heller ikke yndede ham. En dag ville Larsen, som i de senere år også drev en del boghistoriske studier, vide, om der var et bestemt og kostbart værk på K. B.

og deri en afbildning af et Jacob Krause-bind. Jeg kom glad tilbage: »Jo, det var der. Skal jeg låne det til Dem?« En rysten på hovedet – en måned efter havde U. B. selv købt værket. Nu er det selvfølgelig solgt. Men det var kun små særheder. Birket-Smith vandt vor dybe respekt, men Sofus Larsen ialfald min fulde hengivenhed.

Udenfor bibliotekstiden var jeg mellem de meget få, der havde været hans gæst, dels i villaen ved Furesøen, dels i vinterhjemmet i Vendersgade og sommerhjemmet på »Hvide Klint« ved Frederiksværk med den store frugthave, som var hans stolthed. Traktementet var altid flot, næsten overdådigt. Han havde ægtet en datter af boghandler Hans Chr. Steen og var dels ved medgift, dels ved arv blevet temmelig velhavende. Jeg drog gerne hjem med den sidste bog, han havde udgivet, altid med dedikation, tilsidst »til min unge Kollega og Ven« – for »De er jo begge Dele« sagde Sofus Larsen og svingede til afsked med sin sorte kalot.

GAMLE KOLLEGER PÅ U. B.

S. M. Gjellerup

FYRRETYVE års statstjeneste skaber en lang kæde af minder om mennesker, man mødte, og begivenheder, man oplevede. Men jeg begrænser mig til enkelte gamle kolleger, som forlængst er borte og delvis glemte, og til småtræk, som ikke stod i nekrologerne, men måske hjælper til at levendegøre dem.

Da jeg kom til U. B., var der lige under chefen to underbibliotekarer, to Sophus'er: Gjellerup og Larsen, den første 17 år ældre end den anden og i 1909 derfor for gammel til leder. Jeg kendte allerede fra Studenterforeningen lidt til *Sophus Michael Gjellerup*, som hørte til staben af gamle stamgæster. Hver eftermiddag sad den meget lille, hvidskæggede og beskedent klædte mand troligt ved det runde bord midt i konversationsstuen og gerne ovenpå en stabel aviser, mens han læste en til, så man måtte trække den, man selv ønskede, frem under ham. Derefter gik han hjem til sit ungarlebo i gæstgivergården »Linden«, Fiolstræde 34, hvor han havde logeret siden sine unge dage, og dyrkede sine kirke- og personalhistoriske interesser med det 16.-17. århundrede og dets enten teologiske eller adelige skikkelser som speciale. Han havde først været ved K. B., men kom 1879, 41 år gammel, til U. B. Her sad han i min tid henne ved et tarveligt fyrretræsbord på læsesalen med ryggen til vinduet ud mod porten til Frue Plads og varetog samvittighedsfuldt den danske aflevering. Men dels en vis både åndelig og legemlig træthed og dels selvkritiske hemninger havde længe forinden standset ham som skribent og lod ham nøjes med embedsgerningen.

S. M. Gjellerup, som han oftest blev kaldt, var en elskelig og uegennyttig mand, meget lærd, ganske åndfuld og meget hjælpsom, men tidligt med noget næsten selvudslettende i sit væsen. Nøjsom var han også. Da den daglige kop »skænket Kaffe« i foreningen steg fra 10 til 12 øre, brummede han, og da det

blev til 15 øre, strøg han den. Men samtidig var han i stilhed meget godgørende overfor slægt og fattige eller forgældede studenter. Da vi i 1909–10 byggede den nye Studenterforening, ville han ikke vide af den. Under opførelsen indbød jeg ham til at følge denne og ser endnu for mig den lillebitte mand med det milde ansigt og det pjuskede rundskæg forsigtigt balancere op og ned ad stigerne. Da vi var vel nede, overrakte han mig en konvolut med sit bidrag til bygningen. Den indeholdt 200 kr., men det skulle være anonymt. Jeg fik ham dog overtalt til mærket »S. M. G.« Han blev indbudt til indvielsen, men var for syg og døde knap to måneder efter.

Da biblioteket fik en ny lønningslov, sammenkaldte Gjellerup sin familie og erklærede, at nu kunne han leve af sin gage, de kunne få renterne af hans formue. Familien havde således let ved at udregne, hvor stor denne var. Efter Gjellerups død kom en nevø forfærdet op til mig: »Vi kan kun finde så og så meget efter onkel Sophus.« Omsider fandt jeg resten, den anden halvdel, i skuffen på fyrretræsbordet, der var stopfuld af obligationer.

Javist havde Gjellerup spinket og sparet, også på brugen af sæbe. Da han blev begravet, talte provst Fenger over ham og sagde bl. a. med et citat fra Davids salme I, vers 3: »Hvad skal jeg ligne vor gamle Ven med? Han lignede et Træ, plantet ved Vandbække.« »Naa, ja« hviskede en vittig kollega til mig: »Vand holdt han nu ellers ikke saa meget af.« Det kneb et øjeblik med alvoren. Men jeg standser nu og da ved hans grav på Vestre Kirkegård og min-

des f. eks., da han yderst velvillig hjalp en skolepige fra frk. Zahles Institut med stof til en dansk stil. »Det er jo en ung dame« tilføjede han forklarende. Jo – den gamle ungkarl var så sandelig en riddersmand.

Otto Severin Jensen

NÅR jeg tænker på den lille kreds af biblioteksmænd, som jeg fra 1907 daglig færdedes imellem, og går videre i rækken, møder jeg de 7 assistenter: O. S. Jensen, A. Krarup, B. Erichsen, A. Halling, C. Kall, A. Høyer, V. Petersen. Efter dem fulgte tilsidst de 4 »ekstraordinære medhjælpere« med en så løs tilknytning, at de slet ikke optoges i de officielle embedsfortegnelser. Først da jeg fire år efter rykkede op i assistent- eller (som det nu hed) underbibliotekarklassen, kunne min stedfader, der selv var kgl. embedsmand, spøgende sige: »Nu er du sandelig kommet i Hof- og Statskalenderen.«

Lad mig begynde med at omtale *Otto Severin Jensen*, fordi han dels var en rosværdig biblioteksmænd og dels et menneske med en så mærkelig karakter, at vi længe havde svært ved at skelne lys fra skygge. Jensen var dengang 40 år gammel, cand. mag. fra 1892 og underbibliotekar (titlerne skiftede netop ved min tiltrædelse) fra 1907. Den lille, magre mand med det glatragede, skarpe ansigt var en ensom ungkarl, hvis liv uden for U. B. vi aldrig anede noget om udover, at det næppe bød på mange glæder. Han kendte U. B. ud og ind, var dygtig til det daglige arbejde, en klar og hurtig hjerne, men uden produktive og

selvstændige evner. Han forstod sin egen begrænsning såre vel og specialiserede sig derfor des ivrigere i sin rent faglige brugbarhed. Tilsyneladende var han både bidsk og skånselløs af væsen, især som opdrager af nyansat ungdom. Da vi skulle til at lære, hvor bøgerne stod på hylderne, og ikke skyndte os nok hen ad gulv eller galleri eller op ad stigerne, søgte han at sætte farten op ved at prikke os bagi med en spids blyant og betegne os med ikke alt for smigrende tillægsord. Da jeg en dag var ude i bogrummet, spurgte han en anden medhjælper, min senere nære og trofaste ven Johan Eysler: »Hvor er den anden idiot henne?« Med et høfligt buk og ubevægelig mine svarede Eysler: »Deres kollega er ude i biblioteket.« Men bag al grovheden og strengheden skjulte sig – også det lærte vi efterhånden – et barokt, forfriskende lune og en redbon hjælpevilje. Han skånede iøvrigt heller ikke sine ældre kolleger for biden- de bemærkninger: »Der er jo ingen grund til, når De skal katalogisere, først at foreslå 10 gale steder og så lade mig finde det i ite og rigtige.« En anden gang udtalte han om en noget påståelig kollega: »Med ham kan man jo komme op at skændes selv om den spanske arvefølgekrig.« Han var heller ikke videre venlig overfor publikum og blev derfor efter Gjellerup overflyttet til den danske aflevering. Imellem, når en gæst forekom ham uekspederet, trådte han dog omgående i funktion, men da gæsten engang på spørgsmålet om, hvad han ønskede, blot svarede: »En bog« og efter det arrige: »Hvad for en bog?« gemytligt fortsatte: »Det er lige meget, stik mig bare en bog,« blev Jensen

stum, for hen til reolen og kom tilbage med et bind af Salmonsens Konversationsleksikon. Han blev ligeledes stum, da en lille ny medhjælper, der var velhavende og kun havde søgt et job, under en stærk ordstrøm tog sit fine silkelommelørklæde frem, viftede den vrede kollega om næsen og sagde: »Jensen, nu pacificerer jeg Dem.« Han hadede aflåede skuffer. Biblioteket var ingen privatbolig. Da en uskyldig blomst en sommerdag stod på mit arbejdsbord, snupede Jensen den i forbigående og kylede den uden videre ned i papirkurven. Alt dette er jo kun pudsige småtræk fra en nu fjern tid. Hovedsagen var, at O. S. Jensen var mellem U. B.s grundpiller, herre over systemiseringen og – altid efter konference med overbibliotekaren – omhyggeligheden selv i sin bogrekvisition. Kun kunne han efter den nye afleveringslov af 1927 ikke lide at forlange sjældne tryk i små oplag, men anså det for »tyveri« fra forlag, forfatter eller bogtrykker. Jeg har nu og da, da jeg – uden konference og efter eget skøn – overtog rekvisitionen af danske tryksager, måttet forsøge at udfylde nogle af hullerne.

Med årene blev Jensen blidere og taknemlig over, at vi trods hans særheder gerne så ham mellem os ved små kollegiale sammenkomster. Jeg har haft ham med i teatret, hvor han ellers aldrig kom, og ofte tyet til hans privat udarbejdede stikordkalender over vanskelige emner. (Hvor finder man »Stændervisen« aftrykt, Jensen?). Da han inden bibliotekets deling og delvise udflytning til Nørre Allé tog sin afsked, mødte vi ham næsten aldrig. Han ville – som »Je

Kaa ◀ Lauridsen – ikke besvære byen med synet af sig om dagen. Kun sjældent kunne man i skumringen se hans lille, let foroverbøjede skikkelse med hænderne på ryggen hastigt vandre gennem gaderne. Han var og blev en ensom mand. Da han var død og blot fem mennesker – deriblandt tre kolleger – sad i krematoriets lille sal, havde præsten glemt tiden og måtte hentes i bil. Vi var i ventetiden næsten vis på, at Jensen, der altid havde været yderst præcis, ville banke på låget med blyanten: »Bliver det ikke snart til noget? ◀ Jensen var Jensen, men et bravt hjerte bag en hård skal.

To andre navne fra min ansættelsestid huskes endnu. Hvor ofte benytter man ikke i alle større biblioteker »Erichsen og Krarup◀, den populære betegnelse for det fortrinlige hjælpeværk i tre bind »Dansk historisk Bibliografi◀ (1917–1929). Det var resultatet af et mangeårigt, ofte besværligt, men altid samvittighedsfuldt samlerarbejde og bærer derfor med fuld ret *Balder Erichsens* og *Alfred Krarups* navne. Hvor var de to mænd forskellige: Krarup hidsig og hastig, Erichsen ligevægtig og – i sine altid minutipøse undersøgelser – langsommere, men som medarbejdere var de lige ivrige for opgaven, hvis betydning de var klare over. De fik begge en lang og fortjenstfuld løbebane ved biblioteket: Erichsen døde 1946 og Krarup 1950. Særlig Erichsen var noget nær den ideelle biblioteksmand, dels en elskelig personlighed, dels en aldeles utrættelig arbejder og dels en uovertruffen kender af enhver detaille i faget med et instinktsikkert skøn over for alle problemers rette løs-

ning. Han blev da også i fuldt mål omfattet både med højtale og hengivenhed.

Så var der de to ungarke: den 38-årige cand. mag. *Axel Halling* og den 35-årige mag. art. *Johan Christian Kall*. »Tykke Halling« holdt overfor den uerfarne og derfor ofte fejlende ungdom af at udfolde en ikke just behagelig satire. Ved sit studenterjubilæum 1886 skrev han til redaktionen af jubilæumsbogen: »Yderligere Henvendelser om dette Jubilæums-Pjank frabedes og vil i hvert Fald ikke blive besvarede.« Ved 40-års jubilæet bemærkede fortælleren kategorisk, men anerkendende: »Død 3. Marts 1917 som sidste Mand af Adelslægten Halling.« Humøret bedredes dog, da han få år før sin død blev gift. Nu huskes han vel kun som Kiplings første oversætter. Kall, der var både køn og venlig, dyrkede i sin fritid fremfor alt filosofi med stærk tillid til videnskabelig tænkningens urokkelige værdi for al livs- og verdensanskuelse og skarp front mod alle religiøse forestillinger, men tog senere – ud fra sine klare særstandpunkter – også del i drøftelsen om bibliotekets organisation og fremtid. Legemlig svaghed hindrede ham i en samlet fremstilling af sine filosofiske grundtanker, men enhver samtale med den åndfulde og tit muntert ironiske kollega var meget oplivende. Også han giftede sig sent.

Jeg må heller ikke glemme den 36-årige muntre *Alfred Høyer* med den falsterske dialekt. Han var et godt hoved, men tog lidt hastigt på tingene. Således redigerede han et konversationsleksikon i et bind, der udmærkede sig ved helt at glemme Søren Kierkegaard.

Endelig var der den 39-årige cand. mag. *Victor Petersen*, typen på den gammeldags biblioteksmand, der måtte dele sig og for at leve også undervise både før og efter tjenestetiden. Han var en godmodig og hyggelig mand, men uden særpræg.

Henne i et hjørne af læsesalen sad ved sit eget bord den 63-årige bibliotekar ved den Arnamagnæanske Samling *Kristian Kaalund*, en lang tynd mand med fint, smalt ansigt og vippende lorgnetter, stadig småsnakkende med sig selv eller talende temmelig højt med professor Finnur Jonsson og andre islændinge. Han var jo en højt anset videnskabsmand, velbevandret både i Islands sagaer og topografi, som den lollandske præstesøn kendte af selvsyn. Han faldt efter sin stilling egentlig udenfor biblioteksrammen, men underholdt sig ofte venligt med mig, fordi han og min fader begge var studenter fra Herlufsholm. Jeg besøgte ham dog først så sent som i 1919 i hans ungkarlehjem på Nyvej lige før hans død og fandt den gamle herre fuldstændig åndsfraværende ved tanken om, hvad der forestod.

Lokaleforhold og daglig drift

REAL-REGISTERET i Kraks Vejviser for 1907 – altså det år, hvor jeg blev ansat ved Universitetsbiblioteket – meddeler, at biblioteket er åbent for udlån og tilbagelevering af bøger fra 11-2 og for de læsende fra 11-3 og 5-8. Men allerede Vejviseren for 1908 kunne heldigvis meddele en ændring heraf. Ganske vist ikke for udlånets vedkommende (her holdt de 3 timer

sig meget længe), men læsesalen var nu åben uafbrudt fra 10-8.

Planerne herom var dog begyndt længe før, men så sandelig under store betænkeligheder, der giver et højst ejendommeligt billede af fremskridtets langsomme gang. I 1890-91 syslede et udvalg i Folketinget med forslag til en ny lønningslov for K.B. og U.B. Herunder drøftedes også en forlænget åbningstid f. eks. fra 10-3, altså en time tidligere end før, og en helt ny tid, f. eks. fra 5-8 for læsesalens vedkommende. Sidst i august 1891 var nemlig den lille og gammeltdags læsesal i stuen ud mod universitetsgården flyttet op på første sal. Her havde i hele bygningens bredde hidtil været et stort auditorium med vinduer til begge sider og båret af to søjlerækker. Det var bl. a. blevet benyttet, når professor Rasmus Nielsen - datidens Vilhelm Andersen - holdt sine offentlige forelæsninger. Nu var det store rum blevet ryddet, delt ved en væg i to dele og indrettet dels til læsesal (mod gården) og bogrum (mod gaden). Et spørgsmål om muligheden for en sådan udvidelse af åbningstiden gik via ministeriet videre til Birket-Smith med et ekstra og endnu dristigere spørgsmål til: hvad ville det koste, hvis man uden videre åbnede læsesalen uafbrudt fra 10-8? Birket-Smith var klog nok til at stille sig velvillig overfor den gamle udlånstid 11-3 og den nye læsesalstid 5-8, men forslaget om forlængelsen 10-11 og 3-5 fik ham til at stejle. Man måtte dog erindre, at netop i den formiddagstime var der flere biblioteksfolk, som enten informerede eller drev videnskabelige sysler, at det 3-5 var publikums

sædvanlige spisetid, at en uafbrudt åbningstid ville umuliggøre enhver udluftning af læsesalen og at »i Betragtning af de baade aandelige og legemlige Krav, der stilles til et Bibliotekspersonale, maatte en uafbrudt Arbejdstid paa 5 Timer for baade et Formiddags- og et Eftermiddagshold betragtes som den yderste Fordring, der kunde stilles, hvis de to Hold ikke skulde tabe den saa nødvendige Sindets og Legemets Spændstighed.« Endelig måtte det også betænkes, at vel kunne der i de lyse sommermåneder fremtages bøger fra bogsalen også til læsesalens gæster, men aldeles ikke i de mørke vintermåneder, idet »det af Hensyn til den umaadelige Risiko maatte anses for absolut forkasteligt enten at indlægge Belysning i selve Bogsalen eller at tillade Funktionærerne at færdes dér med lygter.« Læsesalens publikum kunne derfor kun benytte allerede bestilte og fremtagne bøger.

Året efter i rigsdagssamlingen 1892–93, da lønloven igen behandledes, uddybede Birket-Smith en i den forrige betænkning kun antydet og »egentlig uoverstigelig Vanskelighed ellet rettere Umulighed«, idet den daglige Erfaring fra et 4 Timers Ophold i Bogsalene uimodsigeligt godtgjorde, at Luften efter 5 Timers Forløb vilde være »bedærvet og næppe til at indaande.« Sagde man nu: »Vel, vi udlufter fra 3–4 ved at åbne døre og vinduer, men åbner 4–9, ville publikum absolut ikke møde så sent og de overordnede embedsmænd fra formiddagen, der dog måtte »føre et stadigt og skarpt« tilsyn dels med de mere uvidende eftermiddagsassistenter og dels med

et eftermiddagspublikum af en helt anden art, stilles overfor »uhørt store Krav.« Hertil sluttede Konsistorium, som jo dengang styrede U.B., sig med en erklæring om, at tjenesten i så fald ville få et »aldeles overvældende Omfang, der vistnok var aldeles ukendt ved andre lignende Biblioteker.« Resultatet blev da, at det forfærdede rigsdagsudvalg i sommeren 1893 nøjedes med en prøveåbning 5-7, medens finansudvalget foreløbig med god samvittighed strøg forslaget om en bevilling til indlæggelse af elektrisk lys i den nye læsesal.

Lad mig her indskyde en lille historie vedrørende den gamle læsesal, som nu blev manuskriptrum og bl. a. kom til at rumme den arnamagnæanske samling. En dag efter 1910 traf jeg udenfor rummet oftalmologen Marius Tscherning, som efter et mangeårigt virke i Paris var vendt hjem for at overtage en universitetspost. Han betragtede forvirret de to tilmurede indgange uden at vove sig ind ad den tredje, åbne dør og udbrød: »Jamen, derinde er da Læsesalen?« Jeg bukkede og svarede: »Var, Hr. Professor, for det er en Snes Aar siden.« Over Tschernings glatragede ansigt med de markante træk under den buskede og brusende hårfylde gled et forstående smil: »Javist, jeg tog jo ogsaa bort allerede i Firserne.«

Først i mit rusår 1898 blev læsesalen endelig åbnet fra 5-8 og fik i sommeren 1899 høje elektriske bordlamper. En efterårsaften i 1907 inspicerede Birket-Smith læsesalen og faldt i snak med professor Johannes Steenstrup, som straks lukkede sin bog i. Omgående rakte Birket-Smith en arm ud og drejede af for

lyset. Der var sandelig ingen grund til, at det brændte under en samtale. Jeg ser endnu for mig Steenstrups forbavsede mine, mens han skiftevis betragtede den sparsommelige overbibliotekar og den slukkede lampe. Derimod beholdt vi endnu i mange år de store, cirkelrunde træblækhuse, som tydeligt ses på Tom Petersens tegning af læsesalen og efter sigende skyldtes selve Georg Hilker.

Lad mig, medens jeg er ved adgangs- og belysningsforholdene, tilsidst nævne, at vi en dag fik udleveret firkantede elektriske lygter til at hæfte foran på brystet, så vi lignede små bjergmænd, når vi kravlede op og ned ad stigerne i bogbåsenes halvmørke. Under den første verdenskrig blev læsesalen derpå i 1917 yderligere åbnet fra 8-10, hvad Sofus Larsen hilste med stor glæde, især af hensyn til »Pressens Mænd, som netop på denne Tid af Døgnet trænger til et Sted, hvor de nødvendige Oplysninger findes i rigeligt Maal.« Den eneste journalist, vi så om aftenen, var imidlertid gamle, brave Carl Muusmann, som altid, inden han skulle til et nyt kapitel af sine københavnerminder, fra datidens aviser sikrede sig, at Cirkus eller Tivoli netop åbnede på den og den dag og bød på det og det program.

Da Adolf Rosenkilde i 1861 – samme år som Johan Daniel Herholdts nye biblioteksbygning i Fiolstræde var færdigbygget – udsendte sin humoristiske og straks populære fortælling om »Anders Tikjøb«, lader han den jyske degn, som under sit hovedstadsbesøg logerer hos sin gamle ven, børstenbinder Pingel i Antoniestræde, allerede dagen efter ankomsten blive

præsenteret for byens nyeste seværdighed. Udadtil var der jo og er stadig adskilligt godt at sige om U.B., men derom har rigsbibliotekar Svend Dahl fortalt i en fortrinlig bog om bygningens arkitektoniske forbilleder og fortrin. Da jeg en aften var til middag på Vemmetofte Frøkenkloster, rørte det mig meget, at en gammel dame kom mig imøde med udstrakte hænder og sagde: »Det var min Fader, som byggede Deres Bibliotek. Er det ikke kønt?« Jeg indrømmede det beredvilligt og vandt hendes hjerte ved at tilføje: »Men glem ikke, Frøken Herholdt, den gamle Studenterforening ved Holmens Kanal, som Deres Fader derpå endnu i 1861 tog fat på. Den blev ligeså køn.« Indadtil d.v.s. i brugsmæssig henseende blev meget imidlertid mindre godt og behæftet med mangler, som med årene blev overmåde tydelige, men vanskelige at bøde på. Hovedfejlen var, at Herholdt – hvad Birket-Smith en dag gjorde mig opmærksom på – uden videre kopierede forholdene fra U.B.'s tid på Trinitatis Kirkes mellemetage. Her lå (og ligger endnu) først to nydelige, men små rum, hvoraf det til højre var udlån og det til venstre læsesal. Nu er der astronomisk museum. Så kom fløjddøren ind til et mægtigt bogrum, båret af to rækker træstøjler. Det blev senere i mange år til Carl Lunds malersal. Allerbagest og altså lige over kirkens kor var anbragt et såkaldt »Tralværk« d.v.s. en stor, tværstillet træreol, der indeholdt manuskriptsamlingen. Hele dette anlæg blev nu slavisk efterlignet: udlån til højre, læsesal til venstre, bogrum med støbejernstøjler og – i stedet for tralværket – et manuskriptrum ved muren ud mod

Krystalgade. Såre stilfuldt, men også såre upraktisk for den daglige ekspedition. Desuden var der ingen mulighed for udvidelse, skønt bogbåsene efterhånden blev så overfyldte, at de midt i fik uskønne halvreoler, der formindskede dagslyset. Man byggede da tilsidst et anneks inde i universitetsgården. Jeg var få måneder efter min ansættelse med til overflytningen. Den nye tilbygning havde naturligvis en række fordele: så lave reoler, at de øverste boghylder kunne nås med hånden, og så lyse etager, at de lette snorelamper sjældent benyttedes. Der var jo både brede vinduer og lutter ristegulve, så en blyant, der tabtes øverst oppe, gerne endte faldet nede i stuen. Disse gulve blev adskillige år efter, da også damer blev ansat, årsag til en kuriøs diskussion på højeste plan, om anstændighedens strenge love muligvis ikke kunne komme i fare. Denne viste sig dog heldigvis stadig at kunne indskrænkes til blyanterne.

Men ellers vedblev mange lokaleforhold længe at være yderst beskedne. Den daglige nydelse af en frokostpakke foregik således først i vinduesfordybningerne i det bogrum, der stødte op til læsesalen, derpå i den åbne gennemgang mellem den gamle og den ny bygning, hvor det altid trak, men hvor vi tilsidst daglig fra universitetskaféen fik en tøjforet kurv bragt over med en krans af kopper omkring en kaffekande, og endelig i et i stuen indrettet frokosttrum. Telefonen hang længe nede i overbibliotekarens spartanske kontor. Jeg ser endnu Birket-Smith, når der var ringet efter en af personalet, lægge pennen på pulten og afvente, hvor længe vi ønskede at spille tiden ved appa-

ratet. Jeg tør sige, at vi altid fattede os i største kort-
hed. Selv universitetets professorer fik en dag, da de
havde ønsket en reol til løbende tidsskriftårgange op-
sat på læsesalen, at vide, at en sådan reol »vilde med-
føre større Besøg, større Uro, skarpere Kontrol og
Krav om, at hvert enkelt Tidsskrifthefte dels fik et
beskyttende Papomslag og dels en til Pappet fæstnet
Stok.« Derimod var Birket-Smith meget stolt over de
tre jernbroer, som vistnok i 1904–05 anbragtes tværs
over den gamle bogsal for at lette passagen fra galle-
riets ene side og over til den anden. De brød unægte-
lig det høje rums arkitektoniske skønhed, men for-
svandt først i 1953 uden i virkeligheden at savnes.
Heller ikke det hvælvede lofts luftige teltdekoration
var efterhånden til at få øje på. Den kom først igen
til sin ret, da man inden biblioteksjubilæet 1932 ved
hjælp af nutidens transportable stige konstruktion kun-
ne rense de buede jernplader.

Sidst i januar 1909 fratrådte Birket-Smith efter 29
års styre og hyldedes af sin efterfølger med en læn-
gere tale. Den var meget anerkendende og meget
hjertelig. Men Sofus Larsen kunne nu og da finde på
at bruge vendinger, der var lige så velmente som
ejendommelige og virkede lidt overraskende. Da han
den søndag formiddag bl. a. omtalte forgængerens
grundlæggende katalogisering og med rette betegnede
den som den akse, hvorom bibliotekets hjul længe
ville dreje, tilføjede han, idet han slog ud med hån-
den: »De har smedet den, og jeg tør roligt forsikre,
at det ikke er Nürnberg-Kram, De har leveret.« Jeg
husker tydeligt, hvorledes Birket-Smith, der hidtil

havde stået med ubevægeligt ansigt, overrasket så op med hævede øjenbryn, og da Sofus Larsen tilsidst nævnede afskeden, men trøstende tilføjede: »Heldigvis er det jo ikke nogen lang Afstand, der skiller os. Hverken de skyggende Bjerge eller det brusende Hav vil, som Homér siger, ligge os imellem,« syntes jeg i det svage smil omkring Birket-Smiths mund næsten at kunne læse den altid nøgterne mands tanke: »Nej, for jeg bor i Gothersgade.«

Fra tiden under Sofus Larsen er der endnu et par kolleger, som jeg gerne vil omtale, fordi de fortjener at huskes. Min mangeårige kollega og snart meget kære og nære ven *Johan Stockfleth Eyser* havde oprindelig taget første del af skoleembedseksamen i græsk og tysk, men blev samme år ansat ved U.B., fik helt andre interesser og dermed aldrig anden del. Han var af sind som af viden en sand humanist, som altid påstod, at han intet læste, og derfor havde læst alting. Havde jeg selv et hul i min viden, kunne jeg blot spørge ham. Han rystede da på hovedet af min uvidenhed og svarede f. eks. omgående: »Se efter i tredje Bind af Brandes »Hovedstrømninger«. Det Værk bør du kende.« Særlig kyndig blev han i et helt nyt fag: orientalsk kultur og litteratur og blev selv et stykke af en orientaler, fordringsløs i alle henseender, ligesom frigjort fra materien og forfalden til at udtrykke sin livsvisdom i næsten ordsproglige vendinger.

Om en midlertidig, noget langsom og lad medhjælper sagde han en dag forklarende: »Man kan nu engang ikke lære en Flodhest at apportere.«

Indenfor bibliotekets rammer blev det hans særlige opgave at vogte arven efter Rasmus Rask og N. L. Westergaard. Samtidig værnede han, da han kom på eftermiddagstjeneste, med en sådan ihærdighed om denne ret stille post, at han beholdt den resten af sit liv. Ældre lånere vil huske ham fra læsesalen, når han så op, spørgende forlængede sit ansigt, tålmodig og tjenstvillig forhørte sig om, hvad man ønskede, og tilføjede: »Tag foreløbig plads.«

Kun vennerne kendte hans privatliv, der førtes i skiftende pensionater under overmåde beskedne former. Jeg tror, at han ikke nogensinde har holdt et selskab, men han var trods dette en fortrinlig selskabsmand, som ikke mindst ældre damer fandt overmåde indtagende. Han havde den snurrigste og vittigste replik, et fond af stilfærdigt lune, en egen evne til at udstyre en historie med nye og virkningsfulde, men gerne opdigtede træk, men kunne også finde på at forvirre sin borddame med, tilsyneladende yderst alvorlig, at udtale: »Professorinden forstaar nok, at jeg i de Aar stadig studerede med en Revolver for Panden.« Jeg glemmer ikke hendes ryk på stolen og sky sideblik til sin bordherre.

Han havde det held på et vist tidspunkt at blive en slags famulus hos professor Vilhelm Thomsen, kom der ofte, ledsagede den berømte sprogmand på rejser, dyrkede ham på alle måder og vågede over ham og hans hus. En dag blev en af Conan Doyles kriminalromaner hjemkaldt fra husstanden trods Eysers protest. Triumferende mødte han tilsidst med kvitteringssedlen for »En Studie i Rødt«, hvorpå han hav-

de overtalt den elskelige hufader til at fkrive »Rekvi-
reret til Universitetsforelæsninger.« Udlånet indrøm-
mede fit nederlag. Dermed var bogen urørlig.

Han var en klog mand, men ikke let at blive klog på, fordi han holdt af at bære skiftende masker og formumme sig som stille eneboer, beskeden biblioteksmand, optaget videnskabsmand eller sparsommelig særling. I den sidste egenskab var han legendarisk, opfindsom i sin selvskildring deraf og tilsidst principiel praktiker. Men inderst inde boede en følsom sjæl, et trofast sind og en bunden varme, som vennerne fik at mærke. Men skulle han give min søn en julegave, blev den på 9 og ikke 10 kr., fordi orientalerne elsker ulige tal: »Bemærk, at der ikke tales om tusind, men om Tusind og én Nats Eventyr.« Med alle sine særheder – han havde således to paraplyer, for »sæt han glemte den ene og ikke vidste hvor« – og med alle sine dyder: uselviskhed, tjenstvillighed, taknemlig trofasthed var han Universitetsbiblioteket en god mand og sine få venner en usvigelig ven. Han satte ikke andre spor end en forresten fortrinlig afhandling om bibliotekets gammeliranske håndskrifter og en bibliografi over Vilhelm Thomsens sproglige arbejder, men han fortjener at mindes med hengivenhed.

Arist Theodor Martin Pander var en godsejersøn fra Riga, født 1890 og student fra Dorpat 1908. Han tog derpå først fat på det juridiske studium, men gik under et længere Tysklandsophold over til historiske og navnlig kunsthistoriske studier. Inden den første verdenskrig vendte han imidlertid tilbage til Rusland,

skrev 1917 en doktordisputats om Nicolas Pisanos prædikestol fra 1260 i Baptisteriet i Pisa, blev samme år ansat som medhjælper ved katalogiseringen af kunstgenstande på Gatschina-slottet og året efter direktør for den daværende store samling af gamle malerier. Men da revolutionen udbrød, tsaren blev afsat og Lenin vendte tilbage fra Schweiz, fik bl. a. de vanskelige ernæringsforhold Pander til 1919 at forlade Rusland og tage til Danmark, hvor en slægting boede. Ved kejserinde Dagmars hjælp blev han kort efter midlertidigt ansat ved Universitetsbiblioteket, avancerede tilsidst til bestyrer af disputatssamlingen og fik dansk statsborgerret.

Arist Pander var en højtbegavet og højtuddannet mand, en absolut kulturpersonlighed, som under andre forhold sikkert ville være nået vidt. Nu måtte han foreløbig syse med ret underordnet arbejde, men varetog fra første færd sit hverv med den yderste samvittighedsfuldhed og ordenssans og kom med årene til at holde mere og mere af U.B., så han nødtigt forsømte og altid mødte veloplagt. Han var af ydre en meget distingveret mand. Der var noget elegant og forfinet over ham. Alene den måde han bar sin pels på, kunne fremkalde en forestilling om, at han lige kom ud fra et adelspalæ i St. Petersborg. Hans væsen var præget af en medfødt noblesse og en verdensmandsmæssig indstilling, som gjorde samværet med ham både utvungent, formfuldt og lærerigt. Man var i det bedste selskab sammen med ham og satte pris på det. Forbavsende hurtigt lærte han at tale dansk, men stundom med de pudsige udtryk.

Han udviklede således en dag, at når adjektivet træt i flertal hed trætte, gjaldt det altså kun om i lignende adjektiver at fordoble konsonanten og tilføje e. Men en dag, da han blev spurgt, om to kolleger stadig var inde hos overbibliotekaren, medførte den konsekvente gennemførelse af denne regel, at han højt og venligt svarede: »Nej, de er begge vække.« Eysner sagde en dag spøgende: »Panders eneste Fejl er, at han stadig tæller halvhøjt på russisk, når han ordner Sedler. Publikum kan ikke vide, at »pjat« betyder fem, men opfatter det som en Karakteristik af Arbejdet.«

Med årene havde dr. Pander den glæde, at han, der tidligere havde rejst meget og selv efter 1919 nåede at gæste både Italien, Tyskland og Østrig, blev skattet og benyttet som kyndig kunsthistoriker også i udlandet og bl. a. blev medarbejder ved Thieme og Beckers store kunstnerleksikon. Hans kolleger på biblioteket havde ofte meget udbytte af hans forståelse og lærdom på kunstens område. De værdsatte også hans smidige evne til at assimilere sig med de helt nye forhold og omgivelser og udfolde en hjertelighed, en klogskab og et lune, som lyste over det daglige samvær. Med oprigtig sorg stod de en januar-dag i 1941, da han uventet var død af en blodprop, ved hans grav på Søllerød kirkegård.

Siden jeg er ved personalia, må jeg også nævne, at to nu kendte digtere i deres pure ungdom sad bag garderobens skranke. Det var *Johannes Wulff*, hvis fader jo var U. B.s mangeårige kustode, og *Aage Dons*, som kom derind – ja, guderne vide hvorfor. Begge har de i deres forfatterskab små erindringer om

deres garderobetjeneste, som heldigvis meget snart ombyttedes med musernes tjeneste.

Morsomt er det også at mindes, at Georg Brandes en formiddag ved en frokost i hans hjem på Strandboulevarden spurgte mig, om vi ikke kunne bruge frøken Philip, hans unge og søde datterdatter. Vi imødekom hans ønske, men da jeg nogen tid efter mødte Brandes på gaden, snærrede han: »Er det nu noget at sætte sådan et lille uerfarent Pigebarn til at ordne Begravelsessange? Hvad må hun dog tænke om Tilværelsen?« Da jeg svarede: »Jamen så skifter vi til Bryllupssange,« gav Brandes sig til at le: »Som om det var bedre!«

Endelig var der *Bartholin*, på min tid en køn gammel mand med fuldskæg, som oprindeligt havde botaniseret sammen med J. P. Jacobsen, men opgivet de friske blomster for de tørre katalogsedler, som han skrev i tusindvis for ca. 1 kr. i timen. Han var indbegrebet af blidhed og fredelighed. Nu er det eneste og endnu bevarede minde om ham en tung jernbrevpresser, som tilfældigvis skal forestille en pyramide af kanonkugler.

PUBLIKUM

EN skare ansigter toner frem i erindringen, skiftende typer, fordi U. B. i mine unge dage søgtes også af mennesker, som efterhånden overtoges af folkebibliotekerne. Der kunne komme en brav skibsfører, som på syngende sydfynsk dialekt forklarede, at nu skulle datteren Marie jo giftes med styrmanden på en Marstalskonnert og helst glædes med en pæn bryllupsvis.

Han fik en bunke sange, som vi dengang gemte, skrev omhyggeligt et vers hist og et vers her af (naturligvis på samme melodi) og indsatte Marie i stedet for Sofie og Anton i stedet for Peter. Tilsidst kaldte han mig med en lille håndbevægelse hen og sagde: »Kan vi ikke slutte med sådan noget som »men kærlighed er ægteskabs kompas . . . og . . . og . . . ja, hvad ville De så skrive?« Til hans henrykkelse foreslog jeg omgående: »Og Marstal er en dejlig ankerplads.« Berømt blev en bestillingsseddel fra en gammel lotterikollektrice, overbragt af en 15-årig hushjælp: »Det gamle Testamente – helst koloreret – ligemeget af hvilken forfatter.« En ung litterær student, der nu er en anerkendt bogkritiker, kom en dag forpustet styrtende ind i udlånet: »Må jeg få Strindbergs »Erik XIV.« Da jeg var nået hen til døren ud til bogsalen, råbte han efter mig: »Men kun første akt.« En sød ung skuespillerinde, som dengang var på Nørrebro Teater, men siden blev et stort navn på Dagmartheateret, ønskede en dag »En gammel Skuespillers Breve til sin Søn.« Da jeg bragte hende bogen og for seddelskrivningens skyld bemærkede: »Den er af Knud Lyne Rahbek,« slog hun de yndige blå øjne op og hviskede blufærdigt og beroligende: »Åh, det gør såmænd ikke noget.«

Men med årene blev det jo mest akademikere i alle stillinger, embedsmænd og professorer, som nøje vidste, hvad de ville have. Enkelte havde deres ganske faste vaner. Således kom den statelige og stilfulde stiftprovst Jakob Paulli altid rask ind på læsesalen, gik hen til et af bordene, skrev sin bestilling stående

og rakte sedlen bagud, sikker på, at der stod en ærbødig biblioteksmand rede til at modtage den. Stilfærdigt, men med den selvfølgelige værdighed, der måtte præge Sjællands biskop, trådte den 76-årige Thomas Skat Rørdam med det store, tunge og ligesom i træ skårne ansigt langsomt ind og afventede lige inden for døren, at vi indfandt os. Jævnt og venligt og med et smil over de mærkelige, brede ansigtstræk kom efterfølgeren Peder Madsen, som jeg under hans profesoortid bl. a. kendte fra hans »teologiske The-Aftener«, og takkede gerne for ekspeditionen med et jydsk betonet: »Ja, se det var jo både rigtigt og flinkt.« Det var unægtelig en forandring, da to år efter biskop Harald Ostenfeld nu og da indfandt sig, iført korte cykelbenklæder og med den grå kasket i hånden. Man kunne blive ved med at fortælle: om den lille, astmatiske professor og politiker Henning Matzen eller den bredskuldrede og kraftigt byggede, meget myndige professor Edvard Holm med det runde skipperskæg. Men en dag trådte en gæst, som jeg ikke var forberedt på, ind. Det var selve Peter Adler Alberti. Med sin sorte diplomatfrakke, ranke holdning og sit nu glatragede ansigt lignede han nærmest en engelsk biskop. Jeg blev først vis i min sag, da han kort og godt underskrev sig: »A. Alberti, cand. jur.« Ingen syntes iøvrigt at kende ham. Han kom nogle gange. Da jeg på et ønske om at se en vis lovbestemmelse svarede forkert, sagde han blot: »Nej, det er Obligationsretten. Jeg kan vist noget mere Jura end De.« Til sidst ser jeg de to høje og uniformerede monarker: Kong Christian af Danmark og Kong Albert af

Belgien i 1928 sammen aflægge også U. B. en lille visit og gøre en islandsk student særdeles forlegen ved at forhøre sig om, hvad han nu syslede med. Nej – lad mig dog ikke glemme den 90-årige admiral, som med en række sømandseder udtrykte sin misfornøjelse over ikke at kunne låne en noget letsindig fransk roman, som vi ikke havde anskaffet.

EN OVERGANGSPERIODE

KARAKTERISTISK for de år, der fulgte efter min ansættelse, var de bestandig gentagne anmodninger om nye bevillinger så til det og så til det arbejde og nye ansættelser. Da Birket-Smith trådte til, havde U. B. virkelig – som Larsen ved lejlighed med rette kunne erklære – på grund af »mange Aars Slendrian fra Thorsens Side været nær ved at gaa sin Ødelæggelse i Møde.« Birket-Smiths hovedopgave blev derfor dels bedre orden og dels bedre og betryggende pladsforhold. Det »uanstændig ringe« biblioteksbudget rørte han derimod i hele 15 år næsten ikke ved, for – som Larsen også skrev – »en febersyg har ingen Appetit, medens et Menneske, der udvikler sig normalt, stiller stadig forøgede Krav om Næring.« Hele Larsens tid var derfor en overgangsperiode, hvor det gjaldt om at gøre patienten helt rask. Men Larsen var også opmærksom på småting. Da vi havde fået de første kvindelige kontorassistenter, ønskede han titlen ændret til biblioteksassistenter, thi »det forøger altid en Stilling Tiltrækning, naar den er forbundet med en nogenlunde træffende og velklingende Betegnelse.« Men først med Svend Dahl som overbibliotekar kom

den fulde helbredelse: læsesalen uafbrudt åben 9–22, bogbestilling også pr. telefon, biblioteket i administrativ henseende adskilt fra Universitetet og lagt ind under Undervisningsministeriet, hovedopgaven af matematisk, medicinsk og naturvidenskabelig art, forbedring af lokaleforhold og publikumservice og til sidst i 1938 indvielsen af anden afdeling ude på Nørrefælled. Den, der havde kendt forholdene før, måtte nødvendigvis føle større og større glæde ved sin daglige gerning. Men hele denne udvikling hører jo nutiden til. For mit vedkommende betød det bl. a., at jeg overtog ledelsen dels af bogbinderiet og dels af den danske afdeling med den dertil knyttede rekvisitionsret. Til mine første ønsker hørte et nyt Ex libris. Jeg havde tænkt mig en konkurrence og straks opfordret professor Hans Tegner til at deltage. Men det ville den gamle, berømte tegner og bogillustrator ikke vide noget af. Han sendte mig sit udkast samt sin regning, hvorpå vi opgav konkurrencen og antog Tegnens bogmærke, som vi dog i al stilhed forenkledede en lille bitte smule. Bogrekvisitionen, der nu skete fra forlagene, forløb så at sige uden vanskeligheder. Disse kunne derimod komme fra mennesker, der selv havde bekostet privattryk. Navnlig gjorde en gammel vognmand, der havde udgivet en stamtavle, alle mulige ophævelser. Først svarede han: »Koster 5,65.« Underrettet om, at det efter loven skulle være gratis: »Hvad for en Lov?« Efter tilsendelsen: »Klager til Ministeriet. Iøvrigt Glædeligt Jul.« Tilsidst bad jeg det lokale politi bistå mig og fik en skrivelse: »Undertegnede indfandt sig Dags Dato hos Vognmand N. N., der er

min gamle Krigskammerat. Adspurgt, om han var vil-
lig til at udlevere Bogen, svarede Komparenten: »Ja,
til Dig.« Dette skete da, hvorfor Bogen ærbødigst
medfølger.« Endelig et brev fra vognmanden til mig:
»Kan vi ikke enes om ialtfald 3 Kr.?«

SMÅTRÆK

DA Herholdt havde bygget Universitetsbiblioteket i
det snævre Fiolstræde, var han bange for brandfare
og forsynede derfor samtlige vinduer med jernskod-
der. Siden er disse hver aften blevet lukket, hvad der
tager en time. Man drøftede derfor en dag, om dette
stadig var nødvendigt, men overbibliotekar Dahl
holdt heldigvis på traditionen. Under den tyske be-
sættelse viste det sig, at han havde set rigtigt. En af-
ten sprang en bombe foran døren til Hagerups bog-
handel, som kort forinden havde haft en Kaj Munk-
udstilling. Skodderne standsede lufttrykket så meget,
at kun to af dem blev revet løs og faldt indefter. Men
bøgerne selv tog næsten ingen skade. Det gjorde der-
imod tagstenene, og det blev en dyr historie.

Da biblioteket i 1932 fejrede sit 450 års jubilæum
med en fest inde i selve bogsalen, fik denne endelig
en belysning, der lod dens skønhed træde frem også
uden dagslysets hjælp. Tre kraftige buelamper tænd-
tes da oppe under det hvælvede loft. I selve bog-
båsene, hvor der først i 1928–29 kom elektriske pæ-
rer, er der nu neonrør. Forbi forlængst er den tid, da
man måtte tage en tilfældig bog, gå hen til vinduet
for at læse det blyantskrevne katalognummer på bin-
dets inderside og så forsøge på at regne ud, hvor

langt til højre eller til venstre den bog, man skulle hente, nu befandt sig. Da det første elektriske lys var blevet indlagt i båsene, fandt jeg en lillejuleaften kort før lukketid på at tænde i de to fjerneste båse foroven og forneden. Skæret faldt da hen over den runde, farvebrogede glasroset på væggen ud mod Krystalgade og på de hvide marmorbuster neden under. Hele salen lignede i dette spil mellem lys og mørke en katedral med en egen mystisk stemning, der fik Eyser og mig til efter nogen tids tavshed at ønske skyggerne af de hedenfarne bibliotekarer et »Glædelig Jul« og gentage belysningen og ønsket også de følgende år.

En mystisk stemning af en nogen anden art oplevede vi nede i de 6 grusede kældergange, der strakte sig hen under biblioteket i hele dettes længde og i mangfoldige år kun tjente til opbevaringssted for nogle hvalskeletter, som der ikke var plads til ovre i Zoologisk Museum. Da disse kælderrum var tørre nok – U. B. ligger jo på en bakke med fald mod Gammel Strand – blev omsider det kgl. Biblioteks samling af provinsaviser overflyttet hertil. Der står nu ca. 40.000 bind.

Det var naturligvis en skelsættende forandring, da biblioteket blev skåret midt over og halvdelen af bogmassen flyttet ud i den nye bygning, der indviedes 1938. Fra aftenfesten husker jeg bl. a., at overbibliotekaren bad os gå uden for bygningen et øjeblik. Alle lysene i det store, 10 etagers tårn var forinden blevet tændt. Det var i den mørke februaraften et overmåde smukt syn.

Det var en beskeden stilling og en beskeden livsgerning, man dengang gik ind til: 800 kr. årlig og slutløn i en fjern fremtid – 3600 kr. Men bibliotekerne ansås da også for et slags »akademisk Amerika«, hvor man anbragte dem, der ikke kunne blive andet. Da min moder, der kendte min bogkærlighed, glædesstrålende meddelte en gammel barndomsveninde min ansættelse, skrev den bekymrede provstinde tilbage: »Herregud! Det gør mig inderligt ondt. Var hans embedseksamen virkelig så dårlig?« Et par år efter svarede en høj ministeriel embedsmand, der gerne ville have sin nevø, en ung overretssagfører, anbragt i Fiolstræde og adspurgtes om grunden hertil: »Jo, ser De, hr. overbibliotekar. Der var jo noget med vekselfalsk!« Men en anden vurdering findes heldigvis i den danske bibliotekarstands bibel, Svend Dahl's »Haandbog i Bibliotekskundskab«, i afdøde overbibliotekar H. O. Langes slutord til afhandlingen »Bibliotekaren, hans Kald og hans Opgaver«:

»Den tidligere opfattelse, at man i bibliotekarstillinger kunne anbringe folk, som havde vist sig uegnede til andre akademiske hverv, gør sig nutildags kun sjældent gældende. Den bibliotekar, der forstår sit kald og forstår det således, at han ikke i første række ser på lønnen, men på arbejdets glæde vil ikke bytte med nogen anden i verden. For ham vil selv trivialiteterne i hans arbejde forvandles ved den kærlighed til opgaven, der er den dybe drivkraft i al hans tjeneste.«

Medens det kgl. Bibliotek netop i sommeren 1906 var flyttet over i Hans Holms røde Bogpalads, resi-

derede Universitetsbiblioteket siden 1861 stadig i Herholdts stilfulde, men såre upraktiske bygning, udadtil (gavlen mod Frue Plads) påvirket af kirken San Fermo i Verona, indadtil (støbejernssøjlerne og loftets jernpladebuer) af Krystalpaladset i London og med alle arbejdsrum i den ene ende af bygningen og ikke midt i. Først vi, der fra 1938 fik vor gerning i Varmings smukke og velindrettede hus i Nørre Allé, har kunnet glæde os ved virkelig gode og moderne kontorrum.

Det er kun spredte og beskedne erindringer, der her er optegnet og søgt oplivet ved små muntre træk. Men de kan måske blive nyttige for den, der ad åre skal skrive U. B.s historie fra 1728 til nu. Tiden indtil dette år, da den store bybrand også tilintetgjorde bogsamlingen på Trinitatis kirkeloft, har Birket-Smith jo behandlet. Men min udmærkede kollega, bibliotekar Balder Erichsen har i »*Ex bibliotheca universitatis Hafniensis*« (1920) for resten påvist, at tabet fremkaldte en forøget og gavnlig købelyst igennem hele det 18de århundrede. Bogen, som jeg planlagde og redigerede, har en pudsigt baggrund. K. B. hævdede jo imellem sin forrang i forhold til U. B. Jeg fik da lyst til at dokumentere vore evner på det boghistoriske område, fik en række kolleger til hver at vælge et emne, hentet fra U.B.'s egen historie og bogskatte, og derved godtgøre, at også vi havde adskilligt at skrive om.

Til tilbageblikket over en lang tjenestetid vil jeg gerne føje nogle personlige slutbemærkninger. Jeg har været lykkelig ved at blive knyttet netop til Uni-

versitetsbiblioteket, som heldigvis stadig har bevaret sit gamle navn, skønt tilknytningen til Universitetet forlængst er bristet. Jeg følte mig på en vis måde derved under Alma maters beskyttelse og gik hver dag, billedligt talt, med blottet hoved forbi portalen med ørnen og indskriften om at se op mod lyset. Jeg kunne endvidere færdes i et gammelt kulturbibliotek, hvor bøger, typer og bind vidnede om fortiden. Folianten mellem sine træplader, kvarten i sit pergament og oktaven i sit hellæderbind fortalte den ene historie efter den anden. Det er ofte gået mig ligesom den unge mand i Jul. R. Haarhaus' yndefulde eventyr »Maculaturalia«, som min gamle ven J. Chr. Bay har oversat. Snart har en lille oktav i høj rød kartonage med guldsnit tilhvisket mig beretningen om, da den var mæcenateksemplar til en højvelbåren velynder i det 18de århundrede. Snart har et mørkebrunt spejlbind fra Holbergtiden påkaldt opmærksomheden for sin ejers og bogsamlers sirlige Ex libris forneden på bogryggen. Snart blev både den første spinkle og den anden dybe stemme helt borte, fordi en adelig ligprædiken fra det århundrede, jeg sætter så højt – det 17de – i al sin statelighed, snehvid indvendig og fløjelssort udvendig og med sølvsymboler på livets forgængelighed, holdt sin alvorstale om menneskelukke og menneskesorg. Jeg husker også meget vel, da jeg for første gang holdt det kønne eksemplar af salig Christian Bastholms »Den gejstlige Talekunst« fra 1775 i hånden og syntes at høre den gamle humanists og Kastelpræsts rolige, formfuldendte og ryt-misk velklingende retorik.

Men lige så meget betød den levende gerning: samværet med venlige kolleger, lejligheden til daglig at være kundskabssøgende lånere til hjælp og støtte. Jeg er i min alder ellers mest klar over egne fejl og mangler, men jeg kan ærligt sige, at jeg her med hele mit hjerte gik ind for U. B.'s uskrevne, men til enhver tid beredvilligt efterfulgte tradition og har sat en ære deri.

Fra den dag, jeg blev ansat, og til den dag, da jeg tog min afsked, har jeg været glad ved min gerning og taknemlig over at have fundet netop den plads i tilværelsen, som passede til mig i alle henseender. Vel har jeg tilhørt en overgangstid og en udviklingsperiode, som får adskilligt af, hvad jeg her har fortalt, til at lyde som fjern historie. Tænk, at vi i 1907 gemte også Illums 10 øres månedshefter med tog-tider etc. og hvert år berigedes med et nyt, seglgarns-omvundet bundt. Fortidens og nutidens biblioteksliv er næsten som to dybt forskellige tidsaldre med hver sit tankesæt og sin tilværelsesform. Men jeg har levet så længe, at jeg har fået lov til at følge fremgangen og opgangen inden for det fag og den stand, jeg har tilhørt, og ikke mindst inden for det mig så hjertenskære Universitetsbibliotek på hjørnet af Frue Plads og Fiolstræde. I min kantate ved indvielsen af anden afdeling i Nørre Allé 1938 står derfor etsteds:

BIBLIOTEKET

*Vi er verden om din stol.
Vi, de tusind bøger,
rækker dig fra vor reol,
hvad dit hjerte søger.
Vi er alle tiders røst,
Tankers frø og tankers høst,
som din kundskab øger.*

*Gennem bogen bølger alt
imod åbne sjæle.
Nu har vore sale kaldt.
Lyt og lær at dvæle
her, hvor stemmer giver svar
på, hvor langt vor viden har
flyttet sine pæle.*

*Når vi hviler i din hånd,
er du mellem fæller,
som har søgt med samme ånd,
hvor kun sandhed gælder.
Søg med samme ydmyghed,
til du selv, kan hænde, véd,
hvor en kilde vælder.*

Mellem

Bøger og Biblioteker

BØGER har fået mig til at rejse. Først naturligvis på fagets vegne. Jeg har i årenes løb besøgt både de nordiske og adskillige udenlandske statsbiblioteker for at lære et og andet. Overalt er jeg blevet modtaget med den hjertelighed og hjælpsomhed, der synes at være en international lov for den stand, jeg tilhører. Stundom lod lærdommen sig dog ikke overføre til danske forhold. Etsteds i Tyskland så jeg i den tid, da frisindet litteratur ikke måtte udlånes, et biblioteksrum omdannet til et fængsel for den, idet den var opstillet bag en firkant af svære jernstænger. Kun tøvende satte min kollega nøglen i gitterdørens hængelås og undgik enhver kommentar. I Paris, hvor jeg i »Bibliothèque nationale« en dag gerne ville se, hvorledes man angav bindtyperne til de windbundne bøger, der skulle til bogbinder, fik jeg vel mit ønske opfyldt, fordi jeg hjemme havde samme opgave, men den stilfulde gamle kollega, der med sit hvide overskæg og sin hvide hagefip lignede en fransk marquis, bemærkede samtidig med en let rødme: »Mais vous savez, c'est complètement comme sous le grand Napoleon.«

Det var ubestrideligt og endnu et lille karakteristisk bevis på fransk konservatisme, som nænsomt bevarer traditioner fra kejsertiden. Det var mig altid særlig kært at gæste Universitetsbiblioteket i Uppsala for tilsidst at standse et øjeblik uden for »Carolina redi-viva«, nikke til den yndefulde lille statue til venstre af prins Gustav, nynne hans »Sjung om studentens lyckliga dag« og derefter langsomt gå ned ad den stejle bakke mod byen og undervejs lette på hatten foran statuen til højre under træerne af »Gluntarne«s digter og komponist Gunnar Wennerberg. Mine faglige erfaringer blev til en lille afhandling om »Principper og Metoder for Bibliotekets Indbinding«, der blev nr. 4 af en skriftserie, som biblioteket udgav.

Under den første verdenskrig, da jeg flere gange blev indkaldt til sikringsstyrken og desuden ikke kunne rejse udenlands, anvendte jeg samtlige sommerferier til med ministeriel understøttelse at cykle fra den ene danske herregård til den anden, hvor der endnu stod bogsamlinger, som det var værd at undersøge. Overalt – og det vil sige på henved halvhundrede gårde – mødte jeg en gæstfri imødekommenhed og åben adgang, som sammen med solskinnet gav disse somre en egen glans. Besidderne var vant til, at kunsthistorikere og museumsfolk anmodede om tilladelse til at undersøge de kulturelle værdier, der knyttede sig til bohavet og kunst. Nu så de gerne, at man også udtalte sig om deres bøger og biblioteker og måske gav historiske oplysninger og praktiske råd. Overalt var man endelig rede til, hvis jeg fandt en sjældenhed, at skænke den til staten.

Navnlig *Clausholm* var som et stemningsfuldt eventyr. Her vågnede man om morgenen ganske alene i en femfløjet gård, som dengang stod helt ubeboet med over 30 tomme eller kun sparsomt møblede værelser, vågnede i en stilhed og en ensomhed, der gik som et kærtegn over sindet, vågnede i et torneroseslot, der lå midt i en krans af dugtindrende plæner, blomsterbrogede bede, blinkende fiskedamme, sagte susende lindealleer og solglitrende voldgrave. Og når aftenen kom og den sidste pibe blev røget på trappen foran hoveddøren, kunne det brede gårdsrum mellem de lange, grå fløje fyldes af skygger og skumring på den særeste vis. Hver fulde time kom – just som lyden af klokkeslagene døde hen – en skikkelse frem fra fløjgavlen, standsede midt for og begyndte at synge. Det var vægteren, som troligt natten igennem sang de gamle vægtervers, mens flagermusene strøg forbi i dæmringslyset. Under ekkoet af dem kunne man sove trygt. Og det gjorde jeg – indtil den næstsidste nat. Henad halvet vækkede en knagende lyd mig, og lidt efter hørte jeg fra Anna Sofies kabinet endnu en lyd, denne gang af tunge, langsomme skridt. I samme øjeblik var jeg klar over, at jeg måtte have glemt, hvad jeg havde lovet oldfruen, og ikke lukket yderdøren, så en eller anden vagabond nu var i færd med at søge nattelogis. Med lyset i hånden listede jeg hen til den lille tapetdør. Stående ved den talte jeg ialt 22 tydelige skridt. Nu måtte han være lige ved døren. Jeg rev den op – værelset var tomt. Men en af fløjdørene, som om aftenen faktisk havde været lukket fast i, havde åbnet

sig på vid gab. Jeg gik gennem hele slottet. Overalt tomhed og stilhed. Til sidst tog jeg i indgangsdøren og fandt den låset. Men opsat på at prøve alle muligheder endte jeg i kirken foroven på første sal i sidefløjen og satte mig i dronningens stol for at oppebie kl. 1. Det var jo sommertid. Og det var jo også muligt, at denne forrykkelse af tiden ikke var Hendes Majestæt præsent. Men også det var forgæves. Om morgenen fortalte jeg oldfruen, der boede uden for parken, om min natlige oplevelse, og til min forbavselse sagde hun: »De skridt kender alle på Clausholm. Både min mand og jeg har hørt dem gang på gang. Men vi måtte ikke fortælle Dem noget, for at De ikke skulle være bange for at sove alene på slottet.« Jeg har siden hørt andre og nok så mærkelige beretninger om mystikken på Clausholm. Jeg tog hverken parti for eller imod, men endnu kan jeg høre de 22 skridt i Anna Sofies kabinet og kan hverken forklare eller benægte dem.

Naturligvis måtte også minderne om Frederik den Fjerde og Anna Sofie Reventlow spille med ind. Tilmed da den nuværende ejerslægt, Berner-Schilden-Holsten, med utrættelig pietet værner om traditionerne. Dels ved historiske undersøgelser, idet en fortrinlig lille bog om slottets romantiske storhedstid skyldes baron Hans Berner-Schilden på Langesø, dels ved varsom og omhyggelig vedligeholdelse af alle synlige spor. På besidderen, baron Adam Berner-Schilden's foranstaltning var en ung kunstner den gang sysselsat med at udbedre de skønne italienske stuklofter. Jeg fik ikke så meget ud af beretningerne

som Børge Janssen, der året før havde ladet »Kongens Grenader« omhandle Clausholm og det forelskede fyrstepar, hvis brevveksling, som en mere nøgtern historiker har udtrykt det, udmærkede sig »ved den varmeste Ømhed og den græsseligste Retskrivning.« Men når månen skinnede, var det vel værd at sidde i dronningens bedekammer og mindes den pietistiske fromhed, hvormed hun som enke – endnu midt i fyrerne – havde knælet på bedeskammelen. En høj og fyldig »Brunette med sorte, ildfulde Øjne«, hvis valg-sprog nu – efter tabet af den kongelige ægtefælle – var blevet: »Jeg begræder hans Død og mit Liv.« Jeg kunne så omtrent gætte mig til hendes tanker. Universitetsbiblioteket gemte dengang hendes håndskrevne og hidtil vistnok upåagtede bønnebog, en duodez i elfenbensgult pergamentsbind med luegyldne snitte og vissengrønne silkebånd. I den klinger både morgens længsel efter lyset:

*Lev vel, Du huile-søde Nat.
Op klare Sol, gjør Dagen glatt,*

aftenens vemodige stemning:

*skrid saa Du Dag, som aldrig mer
mit Øye her i Tiden ser,
fald hen i Nattens Skygger*

og bedetimens alvorlige eftertanke:

*Om Døden weed ieg ei den stæd, tid eller maade,
som ieg bortsove skal, derfor gud self wil raade;
hand mig ei Dag har sagt, ei maade eller sted,
at ieg nu her nu der skal altid staa bered.*

*Gud hielp mig saa wist at have udi tanker
min død; ieg færdig er, naar den paa Døren banker,
mit hierte brende maa af tro og kierlighed,
af anger for min synd; det gielder salighed.*

Fra *Gammel-Estrup* erindrer jeg et eksempel på historisk perspektiv, frembragt af en ganske ubetydelig ting. Få dage før jeg kom, havde man i en af de fæstningstykker ydermere fundet en løntrappe, der fra vinduesnichen førte ned og ud ved foden af et af tårnene. Midt i var den snævre passage fuldkommen stoppet af et stort kornneg. Når og af hvem det var anbragt dér, var naturligvis umuligt at vide. Men neget selv var såre mærkeligt. Strå, aks og ombinding var i tidens løb blevet til et spindelvævstyndt støvknippe, der imidlertid havde bevaret sin oprindelige form og først ved berøring opløste sig i en sky af fnug. Enkelte aks havde dog været lidt mere faste i det og lignede, som de lå i min hånd, et fletværk af matte sølvtråde. På sin vis et fuldt så forunderligt fortidsminde som riddersalens gobeliner med billeder af alle de gårde, der en gang havde hørt under godset. »Vi Scheeler,« sagde gamle grevinde Christine Scheel, da vi stod i det vældige rum, »kunne da køre fra Gammel-Estrup til Ulstrup på egen jord.« Ordene svarede til den magtfulde måde, hvorpå Gammel-Estrup – næst Spøttrup Danmarks barskeste borg – rejser sine røde murflader over Allingås' grønne enge. Intet steds et mildnende sandstensornament, kun den nøgne sten. Lutter kraft og alvor og tyngde.

Biblioteket på *Moesgaard* var ikke en tilfældig tilvejebragt samling bøger, men et virkeligt studiebibliotek, erhvervet efter en bestemt plan og af en enkelt mand, amtmand Torkild Dahl, med polyhistoriske interesser, som omfattede alle litteraturens områder og herunder ægyptologi. Oppe i den ovale bogsal på første sal skrev jeg min skildring af ham til »Aarbog for Bogvenner« (1918).

På *Nørholm* stod frøken Ingeborg Kristiane Rosenørn-Teilmanns ca. 3000 bind store bogsamling sirligt opstillet på høje reoler i hendes arbejdsværelse, men skjulte de porcelænbeklædte vægges figurrige småfelter. Her havde de imidlertid stået, siden hun i 1870 arvede gården, og måtte derfor ikke flyttes. Da hun døde i 1929, kom mange af bøgerne til Orebygaard, da familien Rosenørn-Lehn arvede Nørholm. Frøken Rosenørn-Teilmann selv var en så ejendommeligt og digterisk begavet personlighed, at jeg har fastholdt billedet af hende i »Ved en Milepæl.«

På *Nørre Vosborg* stod Tang'ernes bogsamling i den ubeboede, lave og hvidkalkede vestfløj, opstillet i hvide reoler med henfarne slægters rygtasker og knortekæppe ophængt ovenover, eller mellem pulte med drejelige spejle, så man uden at vende sig kunne se den, der trådte ind ad døren bagved. Men fugtluften fra havet havde fået mangfoldige bogrygge til at løsne sig og falde ned på gulvet. Efter mit besøg kom adskilligt over i hovedbygningen eller til bogbinder.

Danmarks skønneste biblioteksrum findes på *Orebygaard*, hvor baron Otto Rosenørn-Lehn, den tid-

ligere udenrigsminister, i 1872-74 byggede en højloftet sal med slebne marmorsøjler og smukt mønstret marmorgulv. Men de ca. 20.000 bind havde krævet så mange reoler, at nogle af de store vinduer var blevet dækket. Der var mange sjældenheder, bl. a. en bog af Plutarch fra 1597, hvori den dengang 19-årige Corfitz Ulfeldt den 12. april 1625 med egen hånd havde skrevet sit navn og sit kyniske motto: »Tout le monde est une farce et se gouverne par opinions.« Der var desuden en talrig Holbergsamling, men fremfor alt 60 håndskrifter, hvad intet andet dansk bibliotek besidder. To af dem findes nu på det kgl. Bibliotek. Mellem de 58 tilbageblevne er to pragtfuldt skrevne Pariserbibler fra det 13de århundrede og en fransk tidebog med 18 dejligt farvelagte billeder. Jeg foreslog siden at sælge f. eks. dubletter, gammel jura og teologi og forældet landbrugslitteratur. Derved kunne visse reoler fjernes, så salen påny har fået sin oprindelige belysning tilbage.

På *Overgaard* fandt jeg et aldeles bedårende biblioteksinteriør, hvor en samling på henved 500 bind fra midten af det 18. århundrede stod opstillet i fire pragtfulde barokskabe med smårude glasdøre, hvis himmelblå indfatningslister var kantforgylde. I det lille, med plafondmaleri og parketgulv prydede værelse, havde Gustav Wied i sin huslærertid udarbejdet et katalog, der ialfald var såre sirligt skrevet. I skabene stod bl. a. 27 bøger i ensartet indbinding – rødt maroquin med to treliniede rammer, marmoret forsatspapir og midt på bindsiderne i guldtryk en vinget amor med et knippe lynstråler i højre hånd

og med venstre hånd på et ansigtprydet skjold. Så vidste man, at bøgerne havde tilhørt en af Danmarks tidligste bibliofiler, geheimeråd og overhofmester ved Frederik den Fjerdes hof Frederik Walther (1649–1718) og at dette var det hidtil største fund af Waltheriana, som tilmed indeholdt adskillige sjældenheder.

Det mærkeligste indtryk skrev sig dog fra *Skaføgård*, Jacob Estrups gamle hjem og i en søns besiddelse. Jacob Estrup den yngre havde først været ansat i Rigsarkivet, men var som godsejer og som sin faders fortrolige både i politiske og private sager fremfor alt optaget af at bevare alle minder om ham på den bedste og kyndigste måde. Han havde således vedligeholdt den portbygning, som faderen havde bygget og givet et sådant renæssancepræg, at selv arkitekt, professor Hans Holm havde anset den for ægte. Gennem portbuen så man ud over et dejligt jydsk landskab: et bredt, frodigt engdrag med en blank åslyngning midt i. Egnen havde haft planer om at regulere åen, men Skaføgård sagde nej. Mens godsejer Estrup fortalte det, så jeg fra Ryom å tilbage mod porthuset, over hvis firkantede tårne og smalle glughuller to blydækkede kupler rejste sig som stormhjelme over et landsknægtansigt. Muligvis var det netop meningen. Indtrykket meldte sig ialfald, siden tårnene var blevet reparerede og de gamle størrelsesforhold fremfundne. Kun en gammel murer, der hele sit liv havde arbejdet på gården, fik lov til at rette på den, til hver arkitektonisk enkelthed sprang frem i oprindelig form og gjorde helheden forunder-

ligt levende. Alt dette fik jeg at vide om aftenen, da vi sad i den bjælketunge spisestue, medens skæret fra lysene i sølvstagerne midt på bordet flakkede over det berømte – syv alen høje og seks alen brede – Skaføgaardskab, der fyldte hele østvæggen og nu i skumringen, mens lys og skygge skiftede over vrimmelen af søjler, karyatider og bålustre, beherskede hele stuen. Senere så jeg familiearkivet. Ad en stentrappe i en indermur kom man ned i et stort hvidkalket og hvælvet rum med en midterpille, hvorfra fire gjordbuer bøjede ud til hver side. Langs væggene var en række mønjerøde skabe, og midt på gulvet stod J. B. Estrups lænestol og skrivebord med alt tilbehør i samme orden og på samme plads, som da han levede. I skabene lå hans dagbøger og politiske korrespondance. Og da møblerne var anbragt, blev åbningen ud til gården – rummet var en forhenværende brændselskælder – tilmuret, således at adgangen kun kunne ske ad murens snoede og snævre løntrappe. Om aftenen blev et enkelt voksllys stillet ind i en murniche, hvis kalkhvide buevæg kastede strålerne tilbage og fyldte hvælvingen med et åndeagtigt, måneklart skær. Helt anderledes igen var stemningen i et studie-værelse på første sal. Ved dets mørkebrune egebord med gåsefjer i blækhuset ville Faust have kunnet arbejde. Og skønt de blyfattede ruder vendte stik i nord, ville han have opdaget et strejf af sol i dem, frembragt af en smal gulddlinie midt i den højrrøde karm for at bøde på savnet af virkeligheden.

Endnu et bedekammer åbnede sig for mig på *Rosenholm*. Men her måtte resterne af Holger

Rosenkrantz den lærdes bogsamling opsøges på loftet over Hornslet kirke, og på *Tjele* mødte jeg kun den mystik, der måtte knytte sig til steder, hvor sagn og overlevering har århundredgamle kilder. En aften fik jeg i porthvælvingen øje på en ganske almindelig greb, der højt oppe var stukket fast i en jernøsken. Min vært, den ualmindelig elskværdige hofjægermester Hans Helmuth Lüttichau forklarede besynderligheden: »Den betyder Tjeles Lykke og maa under ingen Omstændigheder fjernes.«

Mellem de fund, som vandrede videre, var på Nørre Vosborg den lille Malmøudgave 1534 af den danske rimkrønike, hvoraf man hidtil kun havde kendt fire eksemplarer. Dette var desværre defekt, idet 12 blade manglede, men er nu på det kgl. Bibliotek. Sammesteds var der et eksemplar af Villiam Christian Walther (d.v.s. H. C. Andersen): »Gjenfærdet ved Palnatokes Grav« (1827). Dette optryk af debutbogen fra 1819 med nyt titelblad og nu en kostbar sjældenhed foreslog jeg fru Tang Valeur at skænke til H. C. Andersen-museet i Odense, hvor jeg for nogle år siden med glæde så det i en montre og med Nørre Vosborgs stempel. Endelig fandt jeg – ligeledes samme steds – et brev fra H. C. Andersen til etatsråd Tang, skrevet i Hjermind præstegård ved Viborg og dateret den 29. august 1859. Det indeholdt den første renskrift af »Jylland mellem tvende Have«, som blev skrevet dagen før, da digteren kørte fra Randers til præstegården. Brevet (i udtog) er bl. a. sammen med en analyse af sangen trykt i Kjeld Galsters afhandling i »Hardsyssels Aarbog«

27 (1933), medens hele brevet og hele sangen er trykt i »H. C. Andersens manuskripter til »Jylland mellem tvende Have«, udgivet i facsimile med et forord af Einar Munksgaard (1940). Brevet tilhører nu H. C. Andersen-samleren, overlæge Arne Portman.

Fra Skaføgaard fik Universitetsbiblioteket Joan Myritius: »Opusculum geographicum rarum.« Ingolstadt 1590 2°. Værket er blandt den bayerske kartografis tidligste tryk, og dets talrige i pap udførte og drejelige gradmålingsskiver er uskadt bevaret og mange figurer håndkolorerede.

Den samlede understøttelse på ialt 800 kr., som Undervisningsministeriet gav mig, tør måske i al beskedenhed siges at have betalt sig.

Personlig oplevede bibliotekaren fra Fiolstræde en verden, der var særdeles forskellig fra hans. Da han etsteds endog fik en ridehest til fri disposition, takkede han den gunstige skæbne, som allerede i skoletiden i Randers havde ladet en sergent ved femte dragonregiment lære ham både opsadling og tøjleføring, og udtalte sig på »Rosenvold« med kyndighed om Amsterdam-udgaven af Antoine Pluvinels bekendte værk om ridekunst fra 1666 og i folio.

Bøger kan også medføre private rejser. Georges Rodenbachs tragiske kærlighedsfortælling »Det døde Brügge« (1912) fik mig til at opleve byens hemmelighedsfulde og blide tungsind, høre »klokkespillenes spinkle sølvtoner slynges ud i luften som dråberne fra en vievandskost,« og se de grå stenhuse, de spidsbuede broer, de grønne linde og de hvide svaner sænke deres spejlbilleder i de tågeslørede kanaler.

En anden gang, da jeg var i Kiel for at finde grunde til ikke at flytte Baggesens kiste til Korsør, kom jeg en dag til at huske på Carit Etlars fortrinlige »Viben Peter. En Historie fra Ditmarsken« (1875) og løste pludselig billet til Meldorf. På vejen vestover måtte man i den blæstkolde og bælgmørke oktoberaften skifte tog tre gange. Til sidst glimtede – dybt nede under en uhyre lang bro – to linier af lysende prikker vidt henover flager af sort vintermulm og buede etsteds i kimningen bort fra hinanden med glidende lanterneblink midt i Kielerkanalens udløb i Elben. Et øjeblik efter kom Meldorfs lille landstation og vandringen ad øde og dunkle smågader til et særdeles beskedent hotel ved kirketorvets nordside. Her ligger det store, syvhundredårige, munkestensrøde gudshus midt på pladsen, løftet over den af en græsgrøn jordhøj og således synligt for hele Sydditmarskens omliggende lavland. I morgentimernes kølige høstluft og klare solskin gik jeg hele den maleriske husring igennem. Kønt og stilfuldt stod her endnu det hus, hvor Carsten Niebuhr efter sin lange, arabiske rejse tilbragte resten af sit liv som dansk landskriver, hædret af regeringen med etatsrådtitlen og med tilladelse til – trods de sidste års blindhed – at forblive i embedet til sin død. Jeg drejede ned ad en stejl sidegade. I et knæk sprang en bred bindingsværksgavl frem, helt dækket af storbladet, høstrød vildvin – muligvis »Viben Peter«s fædrenehus.

Hen på formiddagen tog jeg rutebilen sydpå til Barlt, Gustav Frenssens fødeby, et par mile ude i den flade marsk. Så svingede en sidevej af fra hovedvejen,

drejede endnu en gang – i sidste sving så jeg til venstre gården, hvortil »Jörn Uhl« er stedfæstet – og gik over i landsbyen Barlts murstensbrolagte hovedgade med høje træækker foran husgavlene. I lommen havde jeg Frenssens sidste bog: »Die Chronik von Barlete. Kulturgeschichte eines niedersächsischen Dorfes.« Frenssens hus var let at finde. Et hvidmalet havegårde, en smal gang mellem mandshøje, gule solsikker og en lille græsplæne med en bænk mellem to tykke lindestammer – så lå snedkerhjemmet der i al sin beskedenhed med vedbendovergroet midtergavl, ganske som faderen byggede det efter egen tegning. Kun den åbne loggia på de hvide træøjler til højre og den lave, røde tilbygning til venstre med dagligstue og gæsteværelse havde Gustav Frenssen siden selv tilføjet, da det tidligere sommerhus blev til helårsbeboelse. Gennem dilen med bondemøblerne nåede jeg ind i det lillebitte arbejdsværelse, yderst jævnt i udstyrelse: et skrivebord, en divan, et lavt skab og en lænestol. En landsbypræsts studereværelse med et maleri af faderen – et jovialt, rundskægget, rødmosset gammelmandsansigt med kort træpibe i munden – som minde om sønnens arv fra den side: munterhed, arbejdskraft og ligevægt. Derimod fandtes, så vidt jeg kunne se, intet billede af den urolige og tungsindige moder, født Amalie Hansen. Her gik hans lykkelige barndom. Her legede han foran et bjerg af fantastisk formede høvlspåner. Her kunne han gennem vinduet til venstre for skrivebordsstolen se ud over haven og vejen til engdraget på den anden side.

Sent på eftermiddagen tog jeg fra Meldorf nord-på. En ny og snorlige landevej løb over Hemmingstedt videre til Heide. Men jeg burde have valgt en bivej, som så noget tilgroet ud. Ad den ville jeg en halv mil ude være stødt lige på den firkantede græsforhøjning, der nu lå lidt til venstre for hovedvejen. Brede trappetrin med jernlænker på siden førte op til toppen, hvor en mægtig granitblok hvilede højt til vejrs på sit opmurede fundament, omgivet af en sandstensbalustrade. Rundt om var spor af udtørrede grave med klynger af strittende sivduske. Den vide udsigt over marskens grønne flade og tilbage mod Meldorf med kirketårnet oppe over et broget bælte af falmede trækroner, den rene, gyldne aftenluft, stilheden og det ligesom lovligt sirlige monument – alt stred mod at fremmane det billede, som fra skoletidens historietimer havde ejet så dramatisk en styrke, så plastisk en kraft: billedet af den 17. februar 1500, af blæsende vintermørke, flygende sne, piskende slud, brusende vand, drønende skud, skrigende mennesker, stejle heste og springstokke, der får Ditmarskens kofteklædte kraftkarle til i et nu at svæve over det klæbrige pløre, hugge ind i flanken af forvirrede fodfolk og i næste nu lande i sikkerhed på ryggen af næsten usynlige diger med bundløst dynd alenbredt mellem dem og garden.

Det var »Dusend Düvels Warff«, jeg stod på. På granitblokken står det berømte kampskrig: »Wahr Di Garr, de Bur de kumt«. Og på tre store sten navnene: Wulf Isebrand – Telse – Reimer von Wimersted.

Plantin-museet i Antwerpen er et valfartssted for enhver, som værdsætter det fine bogtryk. Her boede Christophe Plantin (ca. 1518–1589) fra 1549 til sin død med små afstikkere til Paris og Leyden. Her skabte han sig som bogtrykker det ry, der nåede ud over hele Europa. Her er det berømte og skønne bogtrykkerhus nu i offentligt eje. Da bogtrykker Aksel Danielsen, lederen af Det Berlingske Bogtrykkeri, i 1953 blev 50 år, valgte jeg i festskriftet til ham at skrive om »Poeten Christophe Plantin.« Han skrev nemlig også vers, som først i 1890 blev samlet i en lille bog (anden og forøgede udgave i 1922). Jeg oversatte flere af de ialt 16 digte og derimellem naturligvis det mest berømte, hvori både hans egen og renæssancens typiske livsbetragtning og livsvisdom er udtrykt og som til sidst har en selvkarakteristik, der synes skrevet »paa en solrig Dag, hvori Plantin med det Lune, som aldrig helt forlod ham, gjorde sit Livsregnskab op.« Når man besøger museet, får man et eksemplar af den franske tekst overrakt, trykt på en af de gamle træpresser med de gamle typer og i folioformat.

LYKKEN I DENNE VERDEN.

*At besidde et smukt, bekvemt og velholdt Bo,
en Have, som er smykket med duftende Ranker,
Vin, Frugter, faa Folk, faa Smaabørns Pusselanker
og en Kvinde, som uden Besvær er Din og tro,
ingen Gæld, Sværmerier, Processer eller Kiv,
ikke noget, som skal deles og Arvinger more,
men nøjes med lidt og intet haabe af de Store*

*og beskære sine Planer tilpas med en Kniv,
leve Livet frimodigt uden Spor Ærgerrighed,
uden ringeste Tvivl andægtigt knæle ned,
beherske sine Lyster, saa det var dem, der lød,
bevare sin Fornuft og frie Aand til det sidste,
læse sin Rosenkrans, mens man passer Podekviste,
saa kan man roligt vente i sit Hjem paa sin Død.*

Da jeg en skumringstime sad i den firfløjede byg-
nings lukkede gård og havde svært ved at sige farvel
til brønden af blå marmor med en vandhane af
bronze foroven, til buskadserne og søjlegangen, kunne
jeg overmåde tydeligt se Christophe Plantin og hans
aldrende hustru en forårsaften i 1589 sidde sammen
på stenbænken efter dagens gerning.

I PLANTINS GAARD.

*Her sad han, den gamle Christophe Plantin,
kløgtig og dygtig, alvorlig og streng
og tænkte paa Glæder og Sorger.
Forbi var hans Kampaar og Stormenes Brus.
Nu havde han bygget sit herlige Hus,
højagtet som belgisk Borger.*

*Hvor havde han elsket sit kære Fag,
øvet det flittigt Dag for Dag,
hæget om Træsnit og Typer,
udvalgt med Omhu hver eneste Svend,
men stod Lykken dem bi, var de Ligemænd,
mens der gik Bud til en Kyper.*

*Selv havde han rejst sig sit Monument.
Over hele Europa blev Bøgerne sendt,*

og de ypperste Lærde han kendte.
Konger og Fyrster om Arbejder skrev,
og til Børnene skikked han Brev paa Brev,
hvor Formaning med Ømhed endte.

Han nikkede hen til sin Hjertenskær,
sin Hustru og Fælle, Jeanne Rivière,
og saa hende nikke og smile.
Hvor havde hun altid sin Husbond fulgt.
Alt havde de delt og intet dulgt.
Nu kunde de begge hvile.

Fra Foden blev sat under eget Bord,
havde de holdt hvert Løfte og Ord
og Kirkens og Hjertets Love.
Arbejd og Troskab var Arnens Ved,
og med foldede Hænder og Sjælefred
laa de i Nattens Alkove.

Nænsomt han tog hendes rynkede Haand.
Jo – de havde været af samme Aand
og vidste mod Aftenrøden,
at Livet er ikke Fest eller Digt,
men ydmygt at gøre sin Hverdagspligt
og roligt vente paa Døden.

Han bøjed sit Hoved i Tro og Tak.
Men en kølig Brise fra Porten trak
og dugvaad blev Flise paa Flise.
Saa rejste han langsomt sin tunge Krop
og saa mod de første Stjerner op
og mindedes sin Devise.

Jeg havde jo bl. a. af ham lært, hvad han i 1588 og kort før sin død havde henkastet på en brevkladde, som nu findes i arkivet:

*Et ivrigt Værk, som ydmygt og standhaftigt bliver ved,
vil mødstaa alle Angreb blot med Taalmodighed.*

De to linier har ofte trøstet mig.

Blokbogen

fra Lerchenborg

Da lensgreve Christian Lerche i 1927 havde solgt »Lerchenborg« til skibsmægler J. Bruhn, som året efter videresolgte godset til hofjægermester P. A. Lund, ville han også i sin nye villa i Jyderup indrette et bibliotek. Han samlede særlig på dansk topografi og kom ofte ind på Universitetsbiblioteket for at drøfte et eller andet køb. Tilsidst ville han gerne have mig ud til Jyderup og fik overbibliotekar Svend Dahl til at bevillige mig et par dages orlov. En tidlig morgen inden togets afgang tilbage til København fordrev jeg ventetiden med at kigge på dynger af papirer, som lå i de brede vindueskarme og hovedsagelig var godsregnskaber. Pludselig stødte jeg på et gammelt pergamentsbind, der blot var benyttet som skærmende dække for alt muligt. Derimellem var også syv kolorerede og sammenheftede træsnit med håndskrevet tekst på bagsiden samt et middelalderligt håndskrift. Da lensgreven kom op for at hente mig, bad jeg om at måtte tage begge dele med til nærmere undersøgelse. Da grev Leche sagde: »Vil De ikke hellere have dem som en slags honorar?« foreslog jeg naturligvis at overlade dem til Universi-

tetsbiblioteket. Ved hjemkomsten overleverede jeg derfor fundene til overbibliotekaren. Vi talte om, hvad det kunne være, og formodede et øjeblik, at det ene muligvis kunne være en blokbog, men da Universitetsbiblioteket ikke havde nogen håndskriftsamling, idet denne var afleveret til det kgl. Bibliotek, lod vi de to fund gå videre hertil. Nogle dage efter meddelte bibliotekar Victor Madsen, at det ganske rigtigt var en blokbog og nærmere bestemt en såkaldt planetbog, hvoraf der i Berlin var et eksemplar til, hvis værdi ansloges til ca. 50.000 kr. Det middelalderlige håndskrift var efter bibliotekar, dr. Ellen Jørgensens mening en medicinsk lægebog. Under disse omstændigheder kunne biblioteket ikke modtage en så kostbar gave. Det fik imidlertid lov til at beholde lægebogen, medens grev Lerche fik blokbogen tilbage og forhandlede med mig om, hvad der nu skulle ske.

Fundet af den var nemlig i sig selv en sensation, som den internationale bogverden ikke havde troet nogensinde at skulle stå overfor, selvom begrebet var velkendt. Oldtidens og middelalderens håndskrevne bøger havde netop af hensyn til tilblivelsesmåden måttet være både forholdsvis få og dyre. Først bogtrykningen med metalstøbte og løse typer skulle på afgørende vis ændre dette forhold, gøre bogen tilgængelig for videre kredse og dermed til forudsætning for et nyt afsnit af åndslivet. Men med blokbogen eller »bogen før bogen«, som den med et ganske virkningsfuldt slagord også er kaldt, stod man overfor en overgangsform mellem den håndskrevne og den trykte bog. Denne overgangsform opstod sam-

tidig med opfindelsen af træsnittet. Herved var man blevet i stand til at fremstille aftryk i stort antal og til billig pris og bl. a. af, hvad tiden især brød sig om: alfabeter, helgenbilleder, kalendere og spillekort. Det var de såkaldte etbladstryk, som snart var en udbredt og efterspurgt handelsvare.

Det andet skridt blev da at lade en række tegninger høre indholdsmæssigt sammen og samle dem til billedbøger. Var tekst nødvendig, tilføjede man den med hånden, ofte som en slags indskrift ved figurerne i billedet. Det tredje skridt blev at udskære også teksten i træet på slyngede skriftbånd mellem eller under figurerne og således trykke både ord og illustration, derpå helt at adskille billede og tekst, ligestille dem og enten anbringe dem hver på sin halvside eller hver for sig på to modstående sider og endelig at udskære en helt billedløs tekst. Man var altså stadig henvist til den langsomme teknik med trykning ved hjælp af træplader. Udtrykket »blokbøger«, der i sig selv ikke siger noget om fremstillingsmåden, burde for så vidt afløses af det bedre forklarende »pladetryk.« Nu taler man også om »xylografiske tryk.«

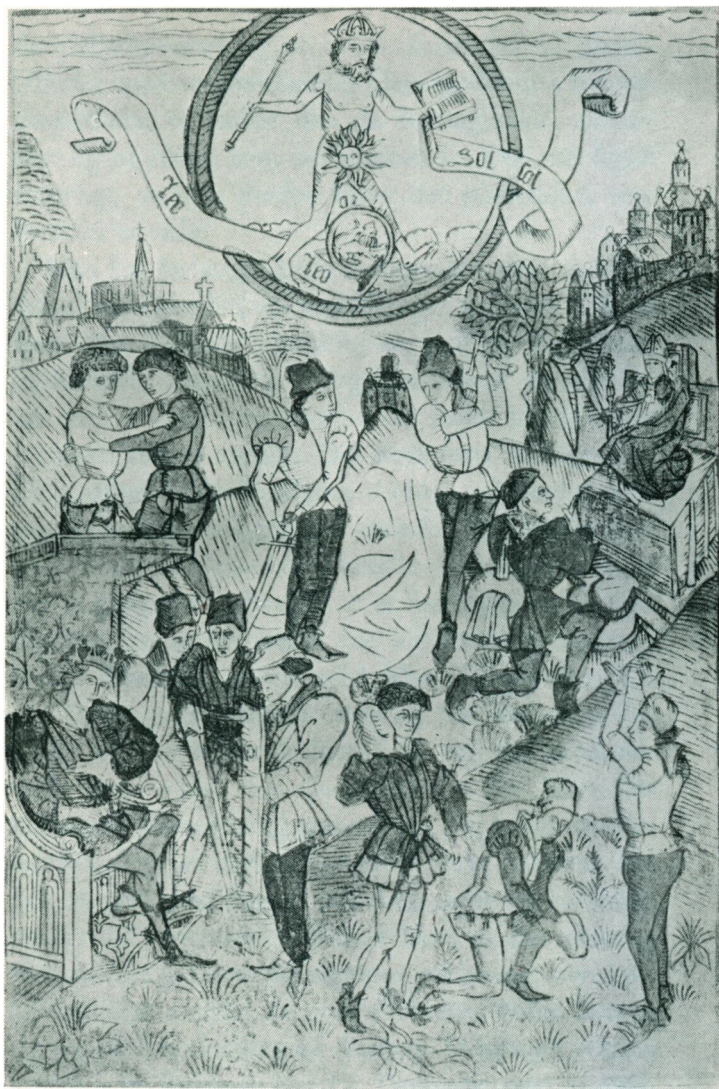
Medens man med et rundt tal kender ca. 3000 etbladstryk, er kun 33 blokbøger helt eller delvis bevaret. Enkelte i privatbesiddelse, resten i kunstmuseer eller storbiblioteker og alle overalt anset som sjældenheder af allerførste rang, hvis salgsværdi må udtrykkes med sekscifrede tal. Grunden hertil må søges i selve det opslid, som de efter deres formål var udsat for. Flertallet af dem var enten religiøse opbyggel-

sesbøger eller praktiske lærebøger i teologi, medens et verdsligt mindretal bestod af latinske grammatiker, kalendere, spådomsbøger og vejledninger i kiromanti, beregnet på at købes af menigmand på datidens markeder.

En nøjagtig tidsbestemmelse lader sig ikke foretage, men må erstattes med den vage angivelse: omtrent hele det 15de århundrede og begyndelsen af det 16de. Med 1450–1500 er man dog på sikker grund, idet de få overleverede årangivelser alle falder her indenfor.

Også stedbestemmelsen er ligeså rummelig: fra Nederlandene til Tyskland, Frankrig og Italien. Over den engelske Kanal eller til Skandinavien nåede blok-bogen aldrig.

Hvad er en »planetbog«? Den tilhører astrologiens blomstringstid og anskueliggør troen på stjernernes herredømme over menneskenes liv og naturens gang. Astrologien var dengang både en religion og en videnskab. Alt i tilværelsen: sundhed og sygdom, evner og karakter, levealder og skæbne, dyrs og planters trivsel, gunstigt eller ugunstigt udfald af årstidernes skiftende sysler, åndeligt eller legemligt arbejde af enhver art, verdensløbet og vejret, ja selv metallernes og ædelstenenes mystiske magt afhang af, om man var født under den eller den af de syv planeter, som dengang kendtes, idet sol og måne regnedes med, medens Uranus og Neptun endnu var uopdagede, og af himmeltegnenes stilling til hinanden i fødselsøjeblikket og de love, som styrede deres baner. Det var naturligt, at hele denne forestillingskreds inddrogtes un-

Solen, lysets ophav og dagens behersker, står over loven og bærer en kejserkrone og i hænderne scepter og bog. Til hans børn hører kongen under sin baldakin, lyttende til en harpespiller sammen med to kvinder, endvidere fromme og idrætsdygtige mennesker: manden på knæ foran biskoppen, mænd der brydes, fægter og kaster med store sten.

der billedkunsten og af denne formedes til planetbilleder med vedkommende planetguddom i menneskeskikkelse og under den de foretagender, mennesker og områder, som de beherskede. Det var ligeså naturligt, at man derfor købte det planetblad, som vedkom en selv.

Man har forlængst trykt fortegnelser over de blok-bøger, man kender, og ventede egentlig ikke at finde flere. Nu dukkede pludselig en helt ny og tilmed fuldstændig planetbog op og krævede at sammenlignes med eksemplaret i Berlin, der hidtil havde været betragtet som et unicum. Det skete først ved hjælp af Lippmanns facsimile-udgave (1895) af Berlinereksemplaret. Sammenligningen viste for flere blades vedkommende så afgørende forskelle i enkelthederne, at jeg to gange var i Berlin for at forelægge mine iagttagelser for selve chefen for kobberstiksamlingen i Neues Museum, geheimeråd Max Friedländer. Da jeg første gang indfandt mig og hos kustoden forhørte om den bedste træffetid, fik jeg det karakteristiske svar: »Um eins uhr! Dann ist der Herr Geheimerat liebenswürdig geworden.« Jeg fandt det såre selvfølgelig, at chefer lige efter deres ankomst har nok at gøre med dagens indløbne sager og foreløbig nødtigt vil forstyrres. Udfaldet blev, at den virkelig elskværdige geheimeråd afgav en erklæring, som i sin helhed blev aftrykt, da overbibliotekar Sofus Larsen og jeg på foranledning af Aarhus Stiftsbogtrykkerie udgav »Et Blokbogs-Fund i Danmark med Indledning« (1929). Uforbeholdent erklærede Friedländer bl. a.:

»Det sandsynlige er, at det danske eksemplar er en ensartet og tidlig udgave og som helhed et unicum. Berliner-eksemplaret indeholder to blade [Jupiter og Mars] fra denne udgave, medens de fem andre på ny er blevet skåret af en kopist, vel omtrent på samme tid som den første udgave.«

Tillige anså han den danske blokbog for nederlandsk arbejde fra ca. 1460, fremhævede dens fuldstændighed og roste dens høje kunstneriske udførelse. Dermed var forrangen fastslået. Grev Lerche overlod da sin juridiske konsulent at lede salget. Der indløb store tilbud fra udenlandske antikvariater, men tilsidst lykkedes det Kunstmuseet med tilskud fra Carlsbergfondet at købe blokbogen for 100.000 kr. og indlemme den i sin kobberstiksamling. Jeg blev i lange tider overrendt af folk, som mente at besidde lignende kostbarheder, og husker bl. a. en gammel dame, som omhyggeligt udpakkede en almanak fra begyndelsen af det 18de århundrede af silkepapiret. Den nye ejer af Lerchenborg anlagde sag imod grev Lerche for at få tilkendt ejerretten. Men da blokbogen aldrig havde tilhørt biblioteket, hvoraf det meste blev på Lerchenborg, men på uopklaret vis må være blevet købt af en tidligere Lerche og anbragt i et skab på godskontoret, beholdt grev Christian Lerche både ejerretten og retten til salg.

Den hollandske kunsthistoriker M. J. Schretlen skrev i »Kunstmuseets Aarsskrift« (1929–1931) en afhandling om »Blokbogen De syv Planeter.« Han kaldte fundet for en begivenhed af største interesse og blokbogen selv for et enestående kunstværk, min-

dede om, at han allerede i 1925 havde formodet, at de fem grove kopier i Berliner-eksemplaret var efter en hidtil ukendt, men nu opdaget original, ansatte som Friedländer tiden til ca. 1460 og påviste forbindelse mellem Lerchenborg-eksemplaret og italienske forbilleder samt slægtskabet med andre hollandske blokbøger og også med hollandske inkunabeltræsnit.

Blokbogen fra Lerchenborg, der kun har én mangel: farverne på de fortrinlige træsnit, er indtil nu den dyreste og sjældneste bog, der er blevet solgt herhjemme, og er trods høje tilbud også fra Amerika altså heldigvis forblevet i Danmark.

Bibliografi

(udvalg)

Bog- og bibliotekshistorie.

Ex Bibliotheca Universitatis Hafniensis (1920) – Haandbog for bogsamlere (1921) Et Blokbogsfund i Danmark (1929) – Grevinde Danners Bibliotek (»Bogvennen« 1956) – En bogmands arv (1957) – En gammel bogmands minder (1957–58).

Litteraturhistorie.

Blicher: »Trækfuglene« (1918) – Randers i dansk digtning (Randers Købstads Historie II (1952) – Hans Egede Schack: »Sandhed med modification« (1954) – Anders Bording: »Udvalgte Vers« (1955) – Om Dannevirke-visens digter Laurids Kok (1956).

Personalhistorie.

Medudgiver af »Gemt og Glemte« I–III (1915–16) – »Svundne Tider« I–VI (1942–47).
Eneudgiver af erindringer af Just Mathias Thiele I–II (1917) – Just Johan Holten (1923) – Jutta Bojsen Møller (1924) – Valdemar Schmidt (1925) – J. J. Dampe ((1951) – »Fra Henrik Pontoppidans skoletid« (»Tilskueren« 1932) – »Bakkehusets Char-

me« og »Kamma Rahbeks æsker« (Frederiksberg gennem Tiderne 3 (1950) og 5 (1954) – Ved en Milepæl (1954).

Studerterhistorie.

Fra Regensen til Studenterforeningen (1920) – Konge og Student (1939) – Studenterhuens Historie (»Nationaltidende« – aften udg. 2. juli 1928) – Studenterforeningens historie 1870–1920 I–III ff. (1939 41).

Skønlitteratur.

»Blaaklokker« (1917) – »Kornblomster« (1923) – Kantater: Ved indvielsen af Studenterforeningens nye bygning (1910) – Studentergården (1923) – Det nye Universitetsbibliotek (1938) – »Sølyst« (1949) – Det danske Hus i Paris (1955) – Kaj Munks Minde (1944 – illegalt tryk) – Skolekomedien »Om Verden og den Fattige« (modernisering, opført ved Randers byjubilæum 1952) – Folkevisehørespillet »Der duggen den driver« (1959).

Andre arbejder.

Genforeningen (1920) – Seks øjenvidner til slotsbranden 1794 (1952) – Selvbiografien »Et Embedsmandshjem i Provinsen« (Danske Hjem ved Aarhundredskiftet 4 (1953).